

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Sociální pedagogika a sociální práce Olgy Fierzové v letech 1933 až 1947

Olga Fierz 's social pedagogy and social work in 1933 – 1947

Bc. Zdeněk Bláha

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Prokop, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: 7504T298 Pedagogika (OKN1PG17)

Odevzdáním této diplomové práce na téma Sociální pedagogika a sociální práce Olgy Fierzové v letech 1933 až 1947 potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 18. 6. 2022

Poděkování

Děkuji především svému školiteli doc. PhDr. Jiřímu Prokopovi, Ph.D. za praktické a cenné rady. Poděkování patří také mé sestře Mgr. Anně Škarýdové za poskytnutí neuvěřitelné podpory. A v neposlední řadě děkuji zaměstnancům Archivu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové za možnost studovat archivované dokumenty.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá osobností československé sociální pedagogiky 1. poloviny 20. století, Olgou Fierzovou. Na základě obsahové analýzy sekundárních písemných pramenů si klade za cíl definovat, jaké sociálně edukační znaky Olga Fierzová užívala v praktické péči o bezprizorní, židovské a německé děti v letech 1933 až 1947 a stanovit jejich přínos a význam. V závěru jsou formulovány výsledky bádání poskytující odpověď na cíle výzkumu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociální pedagogika, humanismus, křesťanské hodnoty, Olga Fierzová, Přemysl Pitter, Milíčův dům, internační a koncentrační tábory, péče o děti, židovské děti, německé děti, Akce Zámky.

ABSTRACT

The diploma thesis presents the closer overview lets known of Czechoslovak social pedagogy and social work in the first half of the 20th century, Olga Fierz. Based on the content analysis of the secondary written sources, the aim is to define which social and educational features Olga Fierz used in her practical care of homeless, Jewish and German children during the years 1933 to 1947 and to determine their contribution and significance. In the end, the results of research are formulated, providing an answer to the research goals.

KEYWORDS

Social pedagogy, social work, Olga Fierz, Premysl Pitter, Milíčův House, internment camps, concentration camps, childcare, Jewish children, German children, Action Castles.

Obsah

Úvod

ČÁST PRVNÍ: OBECNÝ VÝKLAD	10
1 Geneze vztahu sociální pedagogiky a sociální práce	10
1.1 Sociální práce	10
1.2 Sociální pedagogika	11
1.3 Paradigmata sociální práce a sociální pedagogiky	12
1.4 Modely vztahu mezi sociální prací a sociální pedagogikou	13
1.4.1 Identifikace	13
1.4.2 Diferenciace	14
1.4.3 Konvergence	15
1.4.4 Optimální vztah mezi sociální prací a sociální pedagogikou	16
1.5 Diference sociální práce a sociální pedagogiky v teoretickém vymezení	18
1.6 Diference sociální práce a sociální pedagogiky v praxi	19
2 Významné osobnosti sociální pedagogiky a práce s ohledem na stanovené téma	19
2.1 Základní proudy sociální pedagogiky	19
2.2 Sociální pedagogika jako pomoc a péče	20
2.2.1 Jan Milíč z Kroměříže	20
2.2.2 Johan Heinrich Pestalozzi	21
2.2.3 Don Bosco	22
2.2.4 Anton Semjonovič Makarenko	23
<i>Shrnutí první části</i>	24
ČÁST DRUHÁ: TÉMA V ZRCADLE SOUČASNÉHO VÝZKUMU	25
3 Téma v zrcadle domácí a literatury	25
4 Téma v zrcadle zahraniční literatury	27
4.2 Fritz Wartenweiler	27

4.3	Alfred Eckert	27
4.4	Pavel Khon	28
ČÁST TŘETÍ: OLGA FIERZOVÁ JAKO ČLOVĚK		28
5	Biografie Olgy Fierzové	28
5.1	Mládí jako na houpačce	28
5.2	Institut Jeana Jacquesa Rousseaua	29
5.3	Montessori škola v Anglii	29
5.4	Setkání Pestalozziho s Komenským	30
5.5	Dlouhá cesta do Československa	30
5.6	Život v Československu	31
5.7	Tábor Valka	32
5.8	Affoltern am Albis	32
6	Osobnost Olgy Fierzové	33
6.1	Rysy osobnosti Olgy Fierzové	35
6.1.1	Moudrost	36
6.1.2	Odvaha	37
6.1.3	Lidskost	37
6.1.4	Spravedlnost	38
6.1.5	Umírněnost	38
6.1.6	Transcendence	39
7	Vzdělání Olgy Fierzové	40
8	Praxe Olgy Fierzové	41
<i>Shrnutí třetí části</i>		42
ČÁST ČTVRTÁ: SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE OLGY FIERZOVÉ V LETECH 1933 AŽ 1947		44
9	Milíčův dům	44

9.1	Výchova Olgy Fierzové v Milíčově domě	47
9.1.1	Výchova ke svépomoci	47
9.1.2	Pedagogický optimismus	47
9.1.3	Demokratické pojetí výchovy	48
9.1.4	Estetická výchova	49
9.1.5	Metodický individualismus	53
9.1.6	Montessori pedagogika	54
9.1.7	Prevence	55
9.1.8	Terénní sociální práce	56
9.1.9	Logistika	57
10	Akce Zámky	57
10.1	Role Olgy Fierzové	59
10.1.1	Logistika a organizace	59
10.1.2	Výchova dětí a mládeže	60
10.1.3	Terénní sociální práce	62
	<i>Shrnutí čtvrté části</i>	63
	Závěr	
	Seznam použitých informačních zdrojů	
	Příloha	

Úvod

Problematikou sociálního života dětí, mládeže i dospělé populace se v Československu na počátku 30. let začala zabývat, pro českou veřejnost nepříliš známá osobnost, Olga Fierzová (dále „OF“), která se s neutuchajícím zájmem snažila zkvalitnit nejprve život žižkovských dětí a mládeže v Milíčově domě (dále MD) a později - v letech 1945 až 1947 - se aktivně zapojila do záchranné činnosti židovských dětí z koncentračních táborů a německých dětí z československých internačních táborů. Akce Zámky (dále „AZ“) se tak zapíší do českých i světových dějin jako symbol pravé lidskosti v dobách veliké nejistoty a strádání.

Sociální pedagogika (dále „SPE“) a sociální práce (dále „SP“) OF představuje téma, které nejen, že je české veřejnosti neznámé, ale také není v centru zájmu příslušných odborníků na problematiku SPE a SP. Za příčinu tohoto neutěšeného stavu můžeme jednoznačně považovat aktivity komunistického totalitního režimu, který úspěšně odstranil zmínky o mimořádné filantropické aktivitě nejen OF, ale i veřejnosti známějšímu Přemyslu Pittrovi (dále „PP“). Pravděpodobným důvodem byla koncepce jejich životní filosofie, kterou lze popsat jako globální a neomezující se na primitivní geopolitické názory státnímu mainstreamu. Základem životní filosofie OF byla tradice švýcarské demokracie a protestantismu (kalvinismus) uplatňovaných v praxi jako praktické křesťanství. Dalším významným zdrojem byla pedagogika J. H. Pestalozziho, jehož dílo a způsob edukace chudých či osiřelých dětí ve švýcarských výchovných ústavech OF obdivovala. OF lze zařadit mezi další významné osobnosti SPE a SP. Z hlediska základních proudů SPE můžeme uvažovat o zařazení po bok velikánů tzv. praktického proudu sociální pedagogiky. Zjednodušeně by se dala jejich činnost přirovnat k terénní SP zaměřené na aktuálně působící palčivé sociální problémy konkrétních sociálně znevýhodněných či jinak ohrožených (marginálních) skupin lidí. OF můžeme považovat jednak za sociální pracovníci, která svoji činnost vždy zaměřovala na aktuálně působící komplikace omezující kvalitu života příslušných jedinců, tak za sociálního pedagoga, kdy nespouštěla ze zřetele důležitost prevence rizikového chování v rámci širší dětské populace, přičemž ve své činnosti využívala různých pedagogických prostředků.

Předložená práce si klade za hlavní cíl na základě obsahové analýzy sekundárních písemných pramenů (memoárová, biografická, autobiografická literatura) identifikovat a definovat, jaké znaky SPE a SP OF užívala v praktické péči o bezprizorní, židovské a německé děti v letech 1933 až 1947 a stanovit jejich přínos a význam. Byly zvoleny taktéž vedlejší výzkumné otázky: „*Jaké osobnosti ovlivnily pedagogické koncepce Olgy Fierzové? Jaký typ edukace a edukačních prostředků uplatňovala vůči svěřeným dětem? Jakou roli Olga Fierzová sehrála během Akce Zámky? Jaký byl přínos Olgy Fierzové pro sociální pedagogiku a sociální práci?*“ Základem pro výše zmíněnou obsahovou analýzu se taktéž staly archivované dokumenty Archivu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (dále „APP“).

Předložená práce se skládá celkem z pěti základních celků. **První část** si klade za cíl objasnit, jaký vztah lze identifikovat mezi SPE a SP s ohledem na společnou a komplikovanou historickou genezi. Součástí kapitoly je i výčet významných osobností, na jejichž životní filosofii a dílech lze pozorovat vývoj koncepcí a paradigmat obou oborů. Důvodem sepsání této kapitoly byla skutečnost, že pojmy SPE a SP jsou často používány jako synonyma jedné a téže problematiky. Objasnění této problematiky považujeme za klíčové, neboť stanovené téma práce již v samotném názvu operuje s oběma pojmy. Bez vysvětlení této problematiky by se nedopatřením mohli případní čtenáři z řad laické veřejnosti dopustit výše zmíněného omylu, a nechtěně tak považovat oba obory za jednu a tutéž oblast, přičemž - jak bylo uvedeno výše - vývoj obou oborů byl komplikovaný a doposud nebyl jejich vzájemný vztah jednoznačně definován. V **druhé části** se zabýváme stavem současného výzkumu v zrcadle domácí a zahraniční literatury. **Třetí část** se věnuje OF jako osobnosti. Součástí kapitoly je tedy nejen biografie osobnosti, ale taktéž snaha posoudit psychologický profil OF, dosažené vzdělání, pedagogickou a vychovatelskou praxi, životní filosofii jako předpoklad pro vykonávání profesí prosociální povahy (aktivity OF v MD a během AZ). **Čtvrtou část** lze považovat za empirickou. Základem se stalo studium (obsahová analýza) memoárové, biografické, autobiografické dostupné literatury a archivovaných dokumentů o osobnosti, životě, životní filosofii, sociálně pedagogické činnosti a terénní SP OF v letech 1933 až 1947. V závěru práce jsou výsledky empirické části interpretovány. **Pátá část** představuje přílohu zahrnující fotografie OF, PP, MD a AZ.

ČÁST PRVNÍ: OBECNÝ VÝKLAD

První část textu předkládá základní pohled na genezi pojetí, paradigmat a vztahu mezi SPE a SP). Součástí této části je taktéž seznam významných osobností (vzhledem ke stanovenému tématu), které svým dílem zásadně přispěly k celkovému vývoji problematiky. Tuto část lze považovat za teoretická východiska stanovená s ohledem na zvolené téma, jež se zabývá osobností československé SPE a SP v letech 1933 až 1947. Důvodem sepsání byla skutečnost, že oba obory za jistých situací uplatňují podobné metody k dosažení velmi identických cílů. S ohledem na povahu empirické části by si případní čtenáři mohli začít pokládat otázku, kde začíná a končí působnost SPE a SP v případě aktivit zaměřených na děti a mladistvé. Základní vzhled do problematiky SPE a SP považujeme tedy za klíčový pro porozumění obsahu a výstupů empirické části práce.

1 Geneze vztahu sociální pedagogiky a sociální práce

Pro SPE a SP platí, že v obou případech můžeme pozorovat celkem různá pojetí, především pak z hlediska historické geneze obou oborů. V našem případě tímto vývojem došlo k situaci, kdy mají SPE a SP velmi specifické postavení v systému vědních oborů. Za klíčový okamžik u nás lze považovat období po roce 1990, kdy oba obory nabyly zásadní postavení. Dalo by se říct, že pro tuto fázi vývoje byl typický nebývalý rozkvět v oblasti profesionalizace, rozvoje teorie a praxe, ale i zvýšený zájem o jejich studium. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 58)

1.1 Sociální práce

Historické kořeny SP v našem prostředí můžeme zasadit již do období První československé republiky ve spojitosti s osobností A. Masarykové. Je ovšem nutné mít stále na paměti, že jako obor v této době SP zatím neexistovala. Zásadní bylo až výše zmíněné období po roce 1990. Obor SP se následně etabloval především na sociologických pracovištích v angloamerické koncepci. Pro anglosaské a americké prostředí bylo typické, že se SP zcela distancovala od SPE. Vystává tedy otázka, zda můžeme SP považovat za ryzí vědní disciplínu? Odpověď je vcelku jasná.

V současnosti existuje celá řada nezávislých pracovišť působících v rámci různých univerzit, což je v podstatě důkazem o tom, že SP představuje samostatnou a integrovanou disciplínu. Západní země představují oblasti, ve kterých SP zažívala tradičně komplexnější genezi, z čehož vyplývá, že v rámci vývoje můžeme pozorovat různé koncepce v různých oblastech. Není proto divu, že co odborník, to jiné pojetí oboru. (tamtéž) SP je v nejšířší podobě/koncepci vymezována jako obor, který si klade za cíl zkvalitnit lidský život, přičemž se snaží řešit a vyřešit přirozeně vznikající sociální tenzi mezi individuálními potřebami jedince a společnosti. Uplatňuje takové činnosti, které směřují k předcházení či úpravě této tenze. V praxi dochází k realizaci sociální politiky, přičemž nastupuje v okamžiku, kdy nejsou potřeby občanů efektivně uspokojovány. Z výše napsaného vyplývá, že se v praxi uplatňuje kurativní SP zaměřující se na eliminaci různých překážek a dysfunkcí v životě jedince, které by bez pozitivní úpravy páchaly významné komplikace v individuálním rozvoji člověka. Dále pak stimulační SP, která si klade za cíl rozvíjet a zabezpečovat harmonický vztah mezi jedincem a společností jako celku. (tamtéž)

1.2 Sociální pedagogika

SPE se zabývá každodenním životem jedince, analyzuje jeho osobní životní situace a upravuje sociální prostředí tak, aby tyto provedené změny vedly k harmonizaci, optimálnímu a žádoucímu rozvoji osobnosti, přičemž se snaží minimalizovat tenzi mezi jedincem a společností. V rámci SPE se dostává do popředí zájem o sociálně edukační pomoc pro marginální skupiny (podpora zdravého životního stylu, rozvoj sociální kreativity, výchova ke svépomoci). Z hlediska širšího pojetí se SPE zabývá nejen sociálními patologiemi různých forem, ale zároveň se zaměřuje i na celou populaci ve smyslu zajištění optimálního souladu mezi potřebami jedince a společnosti. Zjednodušeně řečeno, SPE se snaží zkvalitnit lidský život s ohledem na skutečnost, že společnost má taktéž své specifické požadavky. To znamená, že SPE zajišťuje profylaxi (preventivní opatření s cílem minimalizovat rizika ohrožující rozvoj jedince) a kompenzaci (vyrovnávání rozdílů např. sociální znevýhodnění, hendikep). (tamtéž)

1.3 Paradigmata sociální práce a sociální pedagogiky

Paradigma představuje vědecké výsledky, jež jsou obecně přijímány a které slouží odborníkům jako uznávaná schémata příslušné problematiky, a zároveň se jedná o způsoby, jak dané problémy řešit. (Khun, 1997, s. 10). V případě SPE a SP ovšem nastává významný problém, neboť se v minulosti objevovala celá řada paradigmat v obou oborech. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 60) U SP můžeme při nahlédnutí do historie sledovat střídání charitativního (misionářské práce), medicínského (analýza komplexity sociálního života jedince, sestavení diagnózy a výběr vyhovujících prostředků pro efektivní pomoc), psychoterapeutického (uplatnění poznatků psychoanalýzy), sociologického (pozornost sociálních pracovníků „reformátorů“ míří na vliv vnějších situačních sil) až po manažerské, ve kterém se jedinec – klient považuje za zákazníka služeb. (Kappl, 2008, s. 44 – 58) Situace v posledních letech potvrdila, že výše zmíněná paradigmata postrádala do jisté míry flexibilitu, a proto např. P. Ondrejkovič přišel s novým pojetím paradigmat: terapeutické, poradenské, reformní a edukační. Terapeutické klade důraz na stanovení důkladné sociální diagnózy, čímž dochází následně k efektivní pomoci jedinci, nebo skupinám se záměrem eliminovat narušenou rovnováhu ve společnosti. Poradenské vychází z realizace poradenství pro řešení sociální, psychické, právní, vztahové problematiky. Reformní představuje řešení určité problematiky ve společnosti jako celku ve spojitosti se sociální politikou a snaží se prosazovat odpovídající sociální plánování. Edukační se zaměřuje na rozvoj sociálních dovedností, podporu prosociálnosti, rekvalifikaci apod. (Ondrejkovič, 2000, s. 181 – 192) U SPE dle Ondrejkoviče zahrnuje paradigma terapeutické individuální pomoc (rychlé krizové zásahy a pomoc), socioterapii jako souhrn podpůrných intervencí sloužících k pozitivnímu ovlivňování příslušného stavu a situace rizikových jedinců. Do poradenského pak řadí např. linky důvěry, předmanželské a pedagogicko – psychologické poradny, nízkoprahová zařízení. Pro edukativní paradigma jsou typické rekvalifikace nezaměstnaných či různé preventivní programy. Povaha makrosociálního je pak identická jako u SP. (Ondrejkovič, 2004, s. 78 – 87) Při bližší analýze výše uvedených paradigmat pro oba obory lze sledovat jistá společná koncepční těžiště. Mezi tyto základní paradigmata patří: terapeutické, poradenské, reedukační, reformní a dokonce i edukativní a profylaktické. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 62)

1.4 Modely vztahu mezi sociální prací a sociální pedagogikou

Při analýze vztahu mezi SPE a SP můžeme identifikovat celkem tři možné modely. (Kraus, 2010, s. 28; Hroncová, 2003, s. 51; Kraus & Hoferková, 2016, s. 62 - 63). Každý z těchto modelů logicky razí odlišný přístup v pojmání vztahu mezi oběma obory.

1.4.1 Identifikace

Principem identifikačního přístupu je vzájemná integrace – sblížení obou disciplín. Tento model nalezneme u německy hovořících států. Prakticky dochází ke ztotožnění SPE a SP. Jak bylo zmíněno výše, tradičně velkou pozornost na problematiku objasnění vztahu mezi obory lze pozorovat např. v Německu. (Hroncová, 2005, s. 27) Představitel německé SPE prof. M. Erler poukazuje na skutečnost, že SPE a SP jsou dosti nejasné. V praxi se pak používají jako vzájemná synonyma. Počátky obou disciplín dle jeho názoru spadají do 19. století a jsou spojeny nejdříve s obecní péčí o chudé a později se státem garantovanou péčí či soukromými filantropickými aktivitami osobností. Podle odborníka existuje společný předmět zájmu SPE a SP. Jsou to tyto oblasti: sociální péče (finanční pomoc, poradenství, rehabilitace), lékařská péče (sociální dávky, gerontagogika, hendikepovaní jedinci a různé typy závislosti), péče o rodinu, děti a mládež (poradenství, školení, pomoc a péče). Dle Erlera je zbytečné hledat dělicí linii mezi SPE a SP. (Erler, 1993, s. 10) Jiný německý představitel J. Schilling představil svůj koncept společných historických kořenů SPE a SP, které zasazuje do společenského kontextu období středověku. Jako první se objevila jistá forma sociální péče (práce) zaměřená na poskytování materiální pomoci jedincům znevýhodněných chudobou. Tato podpora měla zpočátku komunitní charakter. Teprve na konci středověku můžeme hovořit o veřejné péči o mládež, kterou již do jisté míry zajišťovaly státní úřady. Naproti tomu historický vývoj SPE byl o něco složitější. Za zásadní okamžik vývoje lze považovat zavádění myšlenek o výchově právě do tradiční péče o chudé, což bylo neodmyslitelně spojené s celoživotním dílem J. H. Pestalozziho.

V dalším vývoji byla SP (jako péče o chudé) pojmána jako péče nahrazující absenci rodinného prostředí a SPE jako péče o mládež s institucionalizovanými prvky výchovy s typickým cílem předcházet negativnímu mravnímu rozvoji mládeže. (Schilling, 1999, s. 54 – 98) Dle odborníka je blízkost i současné sblížování velmi znatelné z hlediska pojetí i obsahové stránky i přes nepopíratelně značně divergentní historickou genezi. SPE a SP nejsou zcela odlišné obory, ale také je nelze považovat za plně identické. Přesto vykazují značný potenciál ke vzájemné konvergenci v jeden celek – identifikace SPE a SP. (Schilling, 1999, s. 140, 198 – 199) Německá koordinační komise se snaží v současnosti o nahrazení stávajícího dualismu (Sozialpädagogik/Sozialarbeit) jediným zastřešujícím termínem „*Soziale Arbeit*“ při současném zachování typicky širokého profilu obou oborů. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 59)

1.4.2 Diferenciace

Druhý model, diferencovaný, je charakteristický pro anglicky mluvící země. Pro tento typ modelu je typická snaha zachovat nezávislost SPE a SP, která se distancuje od snahy své pole působnosti pedagogizovat. Tato filosofie vychází z amerického pojetí „*Social Work*“, ve které je patrný vliv poznatků z psychologie, lékařství a práva. Můžeme tedy pozorovat výskyt typických pojmů: klient, případ a diagnóza. (Schilling, 1999, s. 111) Stručně řečeno, toto pojetí SP zcela odmítá pedagogizaci svého prostoru působnosti, což vychází z mylné představy o pedagogice jako oblasti, ve které dochází k direktivnímu řízení edukanta, projevům autoritářského výchovného stylu ve vzdělávacích institucích a v rodině. Ve skutečnosti právě SP často a intenzivně přijímá progresivní sociálně pedagogická východiska a přístupy (např. kooperativní práce mezi žáky, individuální přístup alternativních pedagogických směrů apod.) (Ondrejko, 2000, s. 181 – 192) V případě anglického prostředí ovšem dochází v posledních letech ke změnám přístupu. P. Petrie je příkladem odborníka, který se významně zaměřuje na rozvoj SPE. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 63) Sám autor upozorňuje na fakt, že Anglie příliš s pojmem „*pedagogika*“ neoperuje a často je zaměňován za pojem „*výchova*“.

Dále poukazuje na skutečnost, že zatímco pro kontinentální Evropu je v oblasti edukace zdatelná a typická sociálnost (propojenost mezi jedincem a společností), tak pro Spojené království naopak značně individualistické tendence. Zajímavá pasáž odborného článku se týká pečlivého rozlišení mezi výchovou totalitní (totality, nedemokratické státní režimy), kterou lze obecně považovat za nežádoucí formu sociálního působení na jedince, a sociální výchovou demokratických států, jež z principu respektuje jedinečnost člověka (ovšem s přihlédnutím k potřebám společnosti). Na jiném místě důrazně doporučuje zavedení pojmů „*pedagogika*“ nebo „*sociální pedagogika*“ jako zastřešující pojem pro veškerou oblast práce s např. znevýhodněnými a jinak ohroženými skupinami dětí a mládeže. (Petrie, 2001, s. 23 – 25)

1.4.3 Konvergence

Poslední model, konvergentní, lze chápat jako vzájemné přibližování, ovšem za zachování specifického stupně nezávislosti SPE a SP. (Ondrejko, 2000, s. 182) Konvergentní přístup můžeme tradičně lokalizovat v Polsku a na Slovensku. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 63) R. Wroczyński, jako významná osobnost polské SPE, představuje obor jako účinný nástroj, jehož cílem je rozpoznávání faktorů negativně ovlivňujících všestranný rozvoj osobnosti. SPE v jeho podání hledá optimální pedagogické prostředky k efektivnímu překonávání výše zmiňovaných škodlivých faktorů. Dále operuje s pojmy „*kompenzace a modifikace prostředí*“. Jedná se o nalezení právě těch pozitivních faktorů, které mají schopnost rušit (kompenzovat) různá znevýhodnění a v konečném důsledku vedou k nastolení ideálního harmonického stavu osobnosti, čímž mimo jiné dochází k současné prevenci proti dalším hrožícím nebezpečím. (Wroczyński, 1968, s. 111) Na jiném místě hovoří o tzv. Pedagogice sociální péče, kterou můžeme - řečeno dnešní terminologií - chápat jako SP. Na základě autorova historického exkurzu vidíme vývoj od typického středověkého křesťanského filantropismu poskytování sociální pomoci přes pedagogizaci této pomoci až k vytvoření konceptu výchovy ke svépomoci. (Wroczyński, 1968, s. 68, 173) Při posouzení těchto dvou ukázek lze pozorovat společná těžiště SPE a SP v případě „*kompenzace a modifikace prostředí*“. Přesto je zároveň zdatelná nepatrná autonomie obou oborů. Jedná se tedy o perfektní demonstraci oné konvergence.

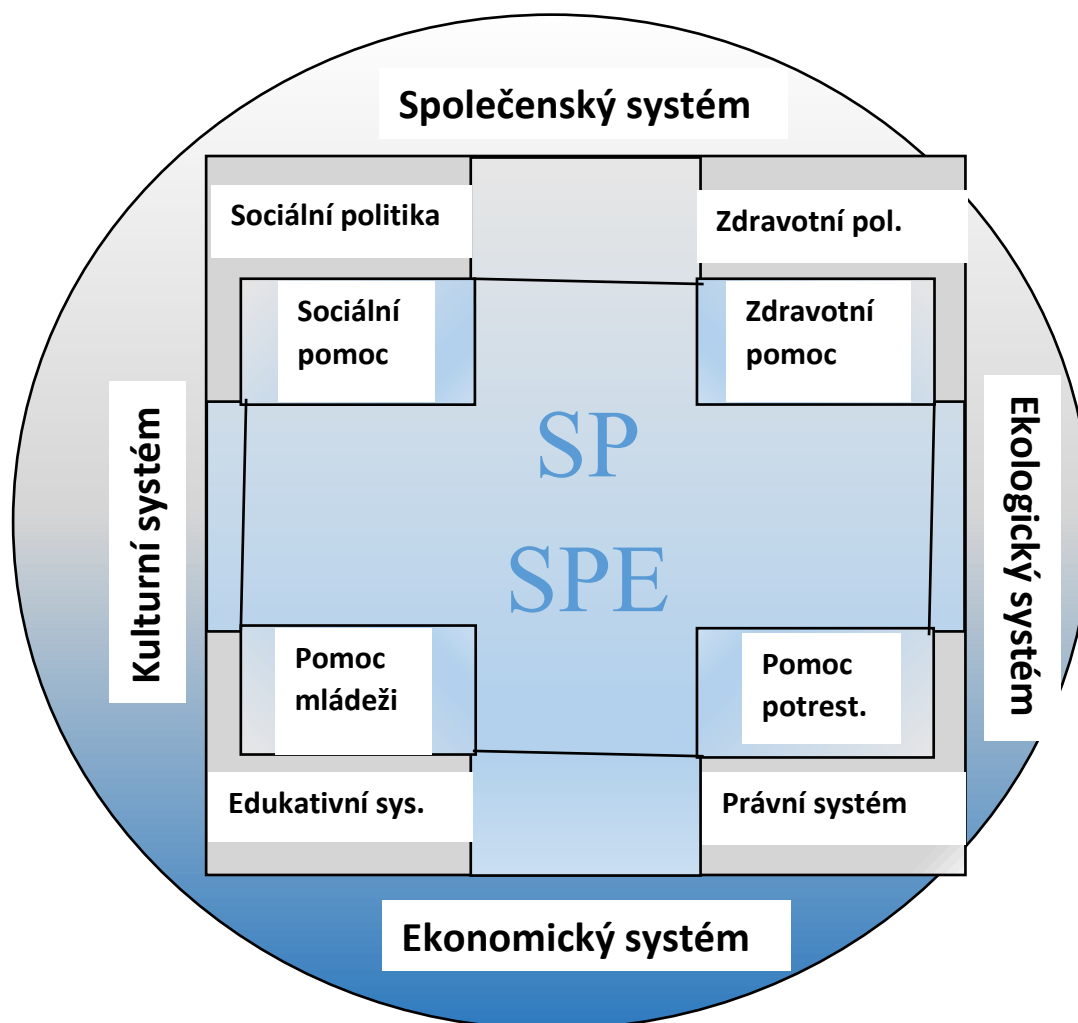
Dle J. Hroncové lze SP chápat jako pojem pro profesi, činnost, vědní obor či studijní obor, přičemž upozorňuje na současný stav, kdy někteří slovenští odborníci považují SP za vědu aplikovanou, jiní ji naopak za vědu nepovažují. (Hroncová, 2005, s. 33) P. Ondrejkovič považuje konvergentní přístup za žádoucí. SPE a SP mají v současnosti společné funkce a oba představují sociální reakci na potřeby člověka a společnosti v industriální a postindustriální éře. Oba obory prokazatelně působí v různých oblastech společenského života, přičemž pole jejich působnosti se velmi často prolíná. (Ondrejkovič, 2000, s. 181 – 182)

SP je integrovanou disciplínou zabývající se sociální problematikou (např. sociálně patologické jevy) a snaží se tyto problémy řešit na podkladě své teoretické základny, ale i prakticky v podobě sociální služby schopné reagovat na aktuálně vzniklé individuální, skupinové a společenské problémy realizací sociální politiky. SPE představuje vědu o výchově, jež nachází své místo v SP a generuje značnou část aktivit SP. Předmětem zájmu SPE je studium procesu socializace a možností, jak do tohoto procesu vstupovat zejména u ohrožených, sociálně znevýhodněných skupin dětí, mládeže i dospělých. Na Slovensku dochází k postupné konvergenci SPE a SP při minimalizaci vzájemných rozdílů. (Ondrejkovič, 2000, s. 189) Zjednodušeně řečeno, SPE a SP nemusí být ve filosofickém konfliktu. Logickým postupem je tedy vzájemné přibližování. Š. Strieženec, jako významný slovenský odborník na SP, zdůrazňuje nezbytnost kooperace obou oborů. (Kraus & Hoferková, 2016, s. 64; Strieženec, 1996, s. 119) Dle A. Tokárové se jistá samostatnost/nezávislost SPE a SP projevuje následovně: SP je vědním oborem, který vychází ze sociální politiky. SPE zase z politiky edukativní, přičemž mezi těmito východisky lze identifikovat jistou spojitost. (Tokárová, 2008, s. 15 – 22)

1.4.4 Optimální vztah mezi sociální prací a sociální pedagogikou

B. Kraus doporučuje za neoptimálnější vztah volit výše zmíněnou konvergenci, neboť SPE a SP vykazují nejen stejné funkce, ale i homogenní odborné paradigma a zároveň je patrná i jejich nezávislost (např. předmět zájmu, pole působnosti). Pro české prostředí platí, že pojetí SPE směřuje na specifické kategorie jedinců a také na společnost jako celek.

Připomínáme, že autonomii SP lze pozorovat v tom, že vychází ze sociální politiky, zatímco SPE souvisí s edukativní politikou příslušné země. Vzájemná provázanost a souvislosti SPE a SP v rámci jejich působnosti v celém společenském systému názorně demonstruje níže předložené schéma: (Kraus, 2010, s. 29)

Ze schématu je patrné, že SPE i SP jsou úzce provázány se všemi čtyřmi subsystémy (Sociální zabezpečení – sociální politika, Zdravotní systém – zdravotní politika, Výchovně vzdělávací systém – vzdělávací politika, Právní systém – právní politika), přičemž SP má logicky blíže k subsystému sociálnímu a zdravotnímu, zatímco SPE je úžeji provázaná se subsystémem edukativním a právním. (tamtéž) Ze schématu můžeme taktéž odvodit cíle SP a SPE. Cílem SP je nasměrování klienta k vlastní identifikaci aktuálních komplikací.

Schopnost jedince přizpůsobit se změnám životních podmínek a na základě budování nových kompetencí obstát v komplexní sociální dynamice společnosti. Tyto nově získané kompetence je jedinec schopen uplatňovat v procesu samostatného zvládnutí a kompenzace osobních životních komplikací. Naproti tomu SPE vstupuje do procesu socializace tak, že vede jedince k získávání žádoucích vědomostí a dovedností jako předpokladu pro úspěšnou integraci a existenci ve společnosti. Ideálním výstupem tohoto sociálně pedagogického úsilí je člověk, který dokáže na základě vybudovaných sociálních dovedností a individuálních schopností kreativním způsobem řešit osobní komplikace. Občansky aktivní jedinec vybavený schopností kritického a solidárního myšlení. (Kraus, 2010, s. 29 – 30)

1.5 Diference sociální práce a sociální pedagogiky v teoretickém vymezení

U SPE a SP můžeme identifikovat určité diference v oblasti teoretického vymezení, které se týkají toho, jak pojmají populaci, prostředky, osobnost, situační vlivy a časové hledisko. (Kraus, 2010, s. 30)

Diference v teoretickém vymezení		
	SPE	SP
Populace	Specificky se zaměřuje na celou společnost se snahou budovat zdravý životní styl.	Zabývá se konkrétní populací, která vykazuje přítomnost aktuálně působících rizikových komplikací.
Prostředky	Působí „oklikou“ skrze úpravy prostředí, které využívá jako významný pedagogický prostředek.	Zaměřuje se především na problematiku hmotné nouze.
Pojetí osobnosti	Cílí na komplexní změny osobnosti.	Cílí na proměny jednání jedince – klienta.
Situační vlivy	Orientuje se především na prevenci.	Orientuje se na řešení aktuálně působících komplikací, které nyní znesnadňují život jedince.
Časové hledisko	Zabývá se taktéž i běžnou „zdravou“ populací s cílem dlouhodobého posilování kvalitního života.	Ukončuje aktivitu po dosažení stanovených cílů. (př. uzavření smlouvy s klientem)

Tabulka 1: Diference v teoretickém vymezení SPE a SP

1.6 Diference sociální práce a sociální pedagogiky v praxi

U SPE a SP můžeme taktéž identifikovat rozdílnosti i společná pole působnosti v praxi. Vzájemné přiblížení můžeme pozorovat např. u profese kurátora, mediačního a probačního pracovníka či sociálního asistenta. Tyto profese v praxi uplatňují principy SPE i SP, neboť mezi jedince, na které se tyto profese zaměřují, patří i děti a mládež. Mezi situace, kde převládá SP, lze zařadit problematiku bezdomovectví. Dominantní sférou SPE je např. problematika volného času dětí a mládeže. (tamtéž)

2 Významné osobnosti sociální pedagogiky a práce s ohledem na stanovené téma

V samotném úvodu podkapitoly si připomeňme tvrzení J. Shillinga o genezi SPE a SP. Tento vývoj si lze představit jako růst stromu. Oba obory mají společné kořeny – počátky, které můžeme zasadit do období po pádu Západořímské říše, kdy začala nová etapa lidských dějin – středověk (raný, vrcholný, pozdní). Klíčový okamžik původně společného vývoje nastává v pozdním středověku, kdy došlo k pronikání výchovných aspektů do péče o chudé. Od pozdního středověku můžeme hovořit o nástupu divergentní geneze oborů. V následujících staletích se SP spíše zaměří na dospělou populaci a problematika dětí a mládeže začne být prioritou spíše SPE. (Shilling, 1999, s. 54 – 98)

2.1 Základní proudy sociální pedagogiky

Vzhledem k tomu, že vývoj SPE byl poněkud složitější a komplexnější než v případě SP, zaměříme se z teoretického hlediska nejdříve na tzv. základní proudy SPE. V SPE nalezneme celkem čtyři základní proudy. **První proud** poukazuje na možnost, že se SPE vyvíjela jako protiklad pedagogice individuální, která ve své podstatě vyzdvihuje důležitost jedince a opomíjí skutečnost, že každý je součástí vyššího celku – společnosti. Nebere ohledy na sociální aspekt výchovy. Současná SPE hledá pomyslný balanc mezi výchovou individuální a výchovou společenskou. **Druhý proud** pojímá SPE jako disciplínu řešící rizikové chování populace (např. drogové závislosti, sociální deviace či patologické rodinné prostředí).

Třetí proud se zabývá působením prostředí na komplexní vývoj jedince. Jedná se o tzv. pedagogiku prostředí. Prostředí může edukátor různě organizovat či upravovat tak, aby napomáhalo k dosažení stanovených výchovných cílů. Využívá tohoto stavu k nepřímé výchově, kdy v podstatě působí „nenápadně“ skrze dané prostředí (oklikou). **Čtvrtý proud** představuje pomoc a péči směřovanou např. ve formě konkrétní činnosti v terénu. Zaměřuje se na jedince či skupiny vykazující nějaký stupeň ohrožení z hlediska působících negativních vlivů ze strany prostředí. (Bendl, 2016, s. 51-52) S ohledem na stanovené téma nás bude zajímat proud poslední, který můžeme pojmenovat „*Sociální pedagogika jako pomoc a péče*“ (Bendl, 2016, s. 239) a konkrétně pak významné osobnosti tohoto zaměření: *Jan Milíč z Kroměříže, J. H. Pestalozzi, Don Bosco a A. S. Makarenko.*

2.2 Sociální pedagogika jako pomoc a péče

Je vcelku pochopitelné, že samotný vývoj SPE byl neuvěřitelně bohatý. Zjednodušeně řečeno zahrnuje dlouhý zástup významných osobností, které svojí filosofií zásadně přispěly k rozvoji SPE. V kontextu lidských dějin lze s nadsázkou tvrdit, že v každé etapě můžeme pozorovat snahy druhých řešit těžké životní situace jiných jedinců. Vzhledem k tomu, že člověk je sociální druh, možná jsou tyto snahy staré jako lidstvo samo. Není v silách této práce vyjmenovávat jednotlivé osobnosti SPE. Při tak dlouhém výčtu by reálně hrozilo, že se čtenář začne ztrácet v jednotlivých koncepcích. S ohledem na stanovené téma uvedeme pouze následující osobnosti.

2.2.1 Jan Milíč z Kroměříže

Jan Milíč (1325 – 1374) v rámci svých aktivit poskytoval terénní sociální pomoc a podporu prostitutkám. Cílem jeho zásahů byl návrat těchto žen do společnosti, což muselo být velmi náročné kvůli společenské stigmatizaci tohoto způsobu obživy. Počinání Milíče lze označit za jistou formu opětovné integrace společensky hendikepovaných skupin žen. (Bláha, 2018, s. 18, 22, 24, 25) Procházka hovoří o filantropické činnosti Milíče následovně: „*Je výsledkem obrovského individuálního nadšení, vlastního příkladu a nezdolné činnosti. Je lokálně omezena na projekty, které dokáže jedinec zvládnout a fyzicky obsáhnout.*“

Dostává se jim od panovníků či ostatních jen nepatrné a nesystematické podpory, je však obdivován a zanechává výraznou stopu v lidské kultuře.“ (Procházka, 2012, s. 18) Milíč tedy usiloval o řešení palčivého problému prostituce středověké Prahy. (Kopecký, 1999, s. 6) Za příčinu této terénní aktivity lze považovat uzavření a následnou likvidaci staroměstského nevěstince „*Benátky*“ na popud císaře Karla IV. (tamtéž) Milíč se v podstatě těchto bezprizorních žen bez střechy nad hlavou ujal. (Šmahel, 1996, s. 195) Takto se zrodila idea „*Nového Jeruzaléma*“, což bylo označení nejen pro charitativní činnost zaměřenou na prostitutky, ale takéž konkrétní systém – komplex budov v Benátské ulici, který se později stal útočištěm pro pestré skupiny sociálně marginálních obyvatel Prahy. (Kaňák, 1975, s. 27) Výstavba byla zároveň oficiálně ekonomicky podporována i císařským dvorem. Stavební práce započaly roku 1372 položením základního kamene plánované kaple sv. Máří Magdaleny (patronka celého projektu). (tamtéž) Šmahel dále píše: „*během krátké doby se Milíčovi podařilo při jeruzalémské kapli zřídit i příbytek pro žáky první kazatelské školy české reformace.*“ (Šmahel, 1996, s. 195)

2.2.2 Johan Heinrich Pestalozzi

Pestalozzi (1746-1827) se jako představitel praktického proudu SPE ve své praxi zaměřoval na pomoc a péči osiřelým a chudým dětem v Ústavu pro výchovu chudých dětí v Neuohofu a Útulku pro osiřelé děti ve Stanzu. Jeho koncepci lze popsat jako snahu o propojení edukace s budoucím zajištěním obživy a uplatněním se ve společnosti. Děti jsou vychovávány a vzdělávány s cílem zajistit jim přijatelnou budoucnost. Svojí prací tak vytvořil praktickou podobu sociální pedagogiky. Za stěžejní dílo můžeme považovat pedagogický román „*Linhart a Gertruda*“ (1781-1787), ve kterém formuloval základní pedagogické teze, ze kterých bude budoucí SPE těžit. J. H. Pestalozzi postavil svojí praxí a teorií pomyslný most mezi praktickým a teoretickým proudem SPE (Paul Natorp, Gustav Adolf Lindner). (Bendl, 2016, s. 49) Zařízení v Neuohofu bylo soukromým vlastnictvím Pestalozziho, ve kterém právě praktikoval propojení konkrétní pomoci, mravní výchovy a praktického vzdělávání: „*Majitel a filantrop však na svůj statek postupně přibral 40 – 50 osiřelých dětí a zahájil projekt jejich převýchovy prací (tkaní látek a jejich prodej, zemědělské práce) a láskou (nábožensko – mravní výchova).*“ (Procházka, 2012, s. 35)

Pestalozzi byl ve svých koncepcích ovlivněn naturalismem J. J. Rousseaua, neboť taktéž vybízel k respektování přirozenosti dětského zrání. Přesto lze identifikovat názorové konflikty. Dle Pestalozziho je nezbytné nalézt optimální hranici mezi volností a poslušností dítěte. Vše se mělo odehrávat na pozadí laskavého přístupu k dětem. Represivní model výchovy byl nežádoucí a edukace musí být zcela přirozená. Jestliže se dítě dopustí chyby v úsudku, např. porušením kázně, pak se mu musí poskytnout dostatečný prostor k tomu, aby případné přečiny samo posoudilo, z čehož vyplývá, že jedinec ve svém životě také těží z každodenních situací běžného života. (Kyrášek, 1968, s. 56 – 57; Cipro, 1996, s. 3) Zmiňovanou rovnováhu se snažil Pestalozzi hledat pomocí diferenciací mezi tzv. hodinami vážnými a volnými. Samotné označení pak vypovídá o tom, že den byl pro děti jasně strukturován na vyučování a volný čas. (Pestalozzi, 1956, s. 145) V otázce výchovy k mravnosti – lidství lze pozorovat vliv Lockovy koncepce „*tabula rasa*“. Člověk se nerodí ani dobrý ani špatný. Záleží tedy pouze na tom, jaký výchovný model zvolíme. V základu mravní výchovy stojí rozum, který nám napoví, zda jednáme mravně v souladu s naším srdcem – lidskost, nesobeckost. Koncept mravní výchovy zároveň člověka směřuje do stavu, kdy potlačuje vlastní přirozený egocentrismus a plně si uvědomuje, že je součástí většího celku – společnosti, která má taktéž vlastní potřeby. (Kyrášek, 1968, s. 117)

2.2.3 Don Bosco

Bosco (1815 – 1888) byl italským knězem, který se během svého života s neutuchajícím zaujetím, trpělivostí, láskou a porozuměním staral o osiřelé, chudé a bezprizorní děti ve svých oratořích. Zaměřoval se především na dělnickou mládež. Don Bosco byl zakladatelem dnes stále fungující kongregace salesiánů. Starší mladíci v čele se čtrnáctiletým Dominikem Saviem založili v roce 1856 Družinu Neposkvrněných. Členové chlapecké družiny pomáhali příchozím nováčkům zvykat si na prostředí oratoří a zároveň dobrovolně „verbovali“ bezprizorní děti ve městech. Činnost tohoto spolku přetrvala dalších sto let až do roku 1967. (Bendl, 2016, s. 291) Don Bosco na tuto družinu vzpomínal následovně: „*Každý člen si bral na starost některého problematického a neukázněného hochu a byl mu strážným andělem, aniž by to dotyčný tušil, dokud se nedal na dobrou cestu.*“

Dále si vybírali na starost nově příšlé hochy, usnadňovali jim osvojit si denní řád, odkládat smutek, být veselí.“ (Bosco, 1993, s. 242 – 243) Don Bosco se ve své činnosti zaměřil hned na několik výchovných cílů. Jednalo se o snahu působit na komplexní rozvoj osobnosti mladého člověka (osobnostní, spirituální, sociální stránka). Ve svém úsilí pak vycházel z vlastního vytvořeného profylaktického programu, přičemž těžil z osobních zkušeností rodinného zázemí. Výchovným vzorem mu byla pevná, ale velmi laskavá matka. Inspiraci dále sbíral z terénních zkušeností a samozřejmě z křesťanské víry. Preventivní program měl zásadní cíl. Svěřenci mělo být umožněno prostřednictvím žádoucí výchovy dosáhnout stavu transcendence – překonání sebe sama a spojení s Bohem, přičemž bylo nezbytné taktéž uspokojovat základní potřeby chovanců (ubytování, oblečení, pravidelná strava, edukace, vhodně trávený volný čas). Všechny výše zmíněné koncepce nalezneme v jediném díle pedagogického zaměření „*Il sistema preventivo*“. Nutno dodat, že Bosco byl primárně praktikem než teoretikem. V díle Bosco upozorňuje na výhody tzv. preventivní výchovy. Každý jedinec – chovanec se musí nutně seznámit s řádem a chodem příslušné instituce. Mezi svěřenci by se měla vždy pohybovat odpovědná autorita, která ovšem neuplatňuje represivní přístup, nýbrž trpělivost, rozum a laskavost. Základem je tedy oceňování úspěchů, neustálá motivace a poskytování moudrých rad. Systém zásadně odmítal jakékoli fyzické tresty. (Zelinka, 2019, s. 113 – 114)

2.2.4 Anton Semjonovič Makarenko

Makarenko (1888 – 1939) byl původní profesí vychovatel a učitel na základních školách. Později tuto pozici opustil a zaměřil se na problematiku bezprizorní ukrajinské mládeže, která vykazovala známky závažného rizikového chování (krádeže, prostituce, kriminalita obecně). Zakládal tzv. pracovní kolonie, ve kterých se zabýval převýchovou této mládeže. Jako pedagog a vychovatel si byl dobře vědom skutečnosti, že převýchova bude dlouhou cestou a první výsledky budou zřejmé až po delším čase. Velmi inspirativní byla jeho metoda výbuchu, kterou lze aplikovat i v dnešní školní praxi. Tato metoda má několik podob. Může se projevat v podobě kontrolovatelného vzteku vychovatele, jehož cílem je odrazení od dalšího stupňování nekázně. Pokud se chovanec provinil, pak byl souzen kolektivem ostatních, což v konečném důsledku efektivně zapůsobilo na svědomí onoho dítěte.

Další možností je, že vychovatel „naoko“ dovoluje stupňování a pokračování neukázněného chování a dává vychovávanému jasně najevo svoji nedůvěru v jeho budoucí zlepšení, čímž dochází paradoxně k namotivování dítěte, které se pokusí soud vychovatele vyvrátit. Pokud se chovanec v kolonii provinil, pak mohl být po určitou dobu ignorován a vylučován ze společnosti, což opět účinně zapůsobilo na svědomí provinilce, který se bude logicky snažit, aby byl kolektivem opětovně přijat. (Bendl, 2016, s. 36 – 41) V okamžiku příchodu nováčků do kolonie Makarenko s chovanci nově příchozí vítali tzv. ohnivou ceremonií, kdy za velmi dramatických okolností byly spáleny staré oděvy. Noví členové získali nové oblečení a byli přátelsky a vřele přivítáni do komuny svěřenců. Smysl ohnivých ceremonií spočíval v symbolickém odstranění dosavadní problematické minulosti a zcela novém životním startu s čistým štítem. Cílem Makarenka byla převýchova a následná postupná transformace původně neperspektivního jedince v člověka, který směřuje k životním jistotám a celkově úspěšnému životu. (tamtéž)

Shrnutí první části

Z hlediska analýzy vztahu mezi SPE a SP vyplývá, že SPE můžeme označit spíše za teoretickou a obecnější disciplínu, přičemž základním znakem je, že klade důraz na sociální aspekty výchovy. Zasahuje přímo do procesu socializace s cílem předcházet vzniku dysfunkcí v životě jedince i celé populace tím, že např. učí pojímat volný čas jako důležitou životní hodnotu, čímž odvádí pozornost od případného rizikového chování. SP představuje taktéž teoretickou disciplínu a zároveň také aplikovanější. Zaměřuje se na problematiku sociální péče a řešení aktuálně působících komplikací u specifické populace. (Hroncová, Hudecová, Matulayová, 2001, s. 51) Analyzovaný vztah není doposud v teoretické ani praktické rovině v České a Slovenské republice (i v zahraničí) jednoznačně definován. V případě České a Slovenské republiky je pravděpodobnou příčinou i dlouhé období totality, ve kterém vývoj stagnoval. K oživení zájmu dochází až v devadesátých letech. (Hroncová, 2005, s. 59 - 60) Z hlediska analýzy uvedených paradigmat SPE a SP vidíme společný znak – homogenitu, z čehož vyplývá, že není nezbytné budovat autonomní pojetí sociální výchovy pro potřeby SP. Teoretické koncepty může bez problému přijímat z SPE. Přesto v českém prostředí SP sociálně pedagogické koncepty ignoruje.

Asociace vzdělavatelů v sociální práci dokonce pedagogiku odstranila ze všech výukových programů. Připomeňme si americké pojetí „*Social Work*“, které se vehementně brání pronikání edukativních hledisek. Přitom takové stanovisko postrádá jasnou logiku. Určité diference byly identifikovány v teoretické rovině. Naopak praxe vykazuje společné styčné oblasti, které ovšem v určitých situacích paradoxně působí konkurenčně. Je evidentní, že SPE a SP se mohou vzájemně obohacovat. (Kraus, 2010, s. 33 – 34)

ČÁST DRUHÁ: TÉMA V ZRCADLE SOUČASNÉHO VÝZKUMU

OF patří mezi významné evropské osobnosti sociální pedagogiky 20. století. Po trvalém usazení v ČSR společně s PP vytvořili doživotní tandem, který v meziválečném období poskytoval bezpečné a podnětné edukační prostředí pro děti bezprizorní a opuštěné v MD na Žižkově. Během hitlerovské okupace podporovali zasažené židovské rodiny a rodiny německých uprchlíků. Za absolutně jedinečnou lze považovat poválečnou záchranu židovských a německých dětí z koncentračních a internačních táborů (AZ). OF dobrovolně přijala pozici „ženy ve stínu“. Tiše a neúnavně podporovala PP. Téma života, životního díla a odkazu OF si zaslouží hlubší prozkoumání, neboť úspěchy žen minulého století byly často tiše přehlíženy. Toto téma je velmi aktuální i v dnešní Evropě, kdy opět na území jižních států vyrůstají internační tábory pro rodiny uprchlíků. Dají se tedy očekávat prohlubující se sociální turbulence a úkolem SPE bude tyto problémy reflektovat. V SPE a SP zkoumané osobnosti můžeme nalézt inspiraci pro řešení palčivých témat české společnosti jako je edukace marginálních skupin dětí.

3 Téma v zrcadle domácí a literatury

Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové byla založena v lednu roku 1994 v Praze. Žřizovatelem této organizace, která uchovává a rozvíjí odkaz obou osobností, byl Spolek Miladu v Zürichu a Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze.

Organizace od roku 1995 pravidelně jednou ročně vydává sborníky, které zpřístupňují humanitní, křesťanské, demokratické a v podstatě i celoevropské ideály této významné dvojice pro širokou veřejnost. První číslo sborníku „**Hovory**“ vyšlo v roce 1995. (Štěpán, 1995, s. 12) Společným jmenovatelem všech sborníků a obsažených příspěvků je popisování OF jako důvěrnice, spolupracovnice a duchovní blíženky PP. Příspěvky se zabývají biografií, vzpomínkami na spolupráci, hodnocením osobnosti a odkazu OF.

Velmi důležité jsou autobiografické články napsané OF, ve kterých často vzpomíná na své dětství, mládí, pedagogické vzdělání, pedagogickou praxi, spolupráci s PP a dalšími kolegy apod. První článek věnovaný OF nalezneme ve sborníku číslo 1 z roku 1995. Petr Lotar: „*Švýcarka rodem – Češka jazykem i srdcem*“ dále Zdeněk Teichman: „*Vzpomínky na Olgu Fierzovou.*“ Ve sborníku číslo 2 z roku 1996 nalezneme další biografický příspěvek od Evy Teichmanové: „*Olga Fierzová (1900 – 1990) – Biografické poznámky.*“ Součástí příspěvků sborníku číslo 7 z roku 2001 jsou autobiografické memoáry Olgy Fierzové: „*Zpět do vlasti*“ a dále „*Vzpomínky na spolupráci v Milíčově domě v Praze*“. Podobně laděnou autobiografii objevíme ve sborníku číslo 9 z roku 2003 „*Dlouhá cesta za neznámým cílem.*“ Pro účely domácího výzkumu o OF je nejdůležitější sborník číslo 6 s podtitulem „*Žena ve stínu*“ vydaný v roce 2000. Biografií se zabývá např.: Pavel Khon: „*Olga Fierzová – žena ve stínu*“, Jiří Křesťan: „*Život Olgy Fierzové v Praze podle svědectví policejních spisů*“, Petr Bláha: „*Drama odloučení (1950 – 1951)*“, Jan Štěpán: „*Přemysl Pitter, Olga Fierzová a třetí exil*“, Blanka Sedláčková: „*Autobiografie Olgy Fierzové v modrých sešitech.*“ Literárním odkazem OF se věnuje např. Jan Štěpán. Autor příspěvku popisuje OF jako plodnou spisovatelku, publicistku, redaktorku a vydavatelku. Připomíná její mimořádnou schopnost adaptovat se na zcela nové jazykové i kulturní prostředí Československa po příjezdu do Prahy ve třicátých letech. Při analýze literárního odkazu je nezbytné přemýšlet o duchovním základu a východiscích OF. Vyrůstala v prostředí ovlivněném švýcarskou kalvínskou reformací. Důležitou životní hodnotou tedy byla křesťanská víra. (Štěpán, 2000, s. 51) Lotar ve svém článku popisuje setkání OF a PP jako okamžik, kdy Pestalozzi potkává Komenského. (Lotar, 1995, s. 40) I přesto, že se jednalo o poměrně plodnou autorku, tak reakcí na literární a pedagogickou činnost je v českém prostředí nedostatečná. (Štěpán, 2000, s. 52)

Bohužel monografie, která by podala ucelený obraz a poskytla celkově lepší orientaci v dané problematice, prozatím není k dispozici. Spolek Miladu vydal v roce 1995 asi nejdůležitější publikaci odhalující osudy dětí v době po skončení 2. světové války. Tuto knihu „*Dětské osudy z doby poválečné*“ napsala OF jako memoárově laděné dílo, ve kterém popisuje události v letech 1945 až 1947. Kniha je neocenitelným zdrojem informací o fungování MD na pražském Žižkově a zároveň podává svědectví o průběhu AZ, během které OF a PP společně s ostatními kolegy zachránili několik stovek ohrožených dětí z koncentračních a internačních táborů. V srpnu roku 1968 došlo k okupaci ČSR a rodící se demokracie byla násilně ukončena.

4 Téma v zrcadle zahraniční literatury

4.2 Fritz Wartenweiler

Ve své publikaci chtěl svým švýcarským krajanům přiblížit nejen vlastní dojmy z okupace, ale i některé československé osobnosti. Při bádání v APP si můžeme přečíst kopii dopisu PP z 22. listopadu 1968, ve kterém děkuje Wartenweilerovi za poslané biografické spisky o vlastní osobě. Později tato biografie vyjde pod názvem „*Schutz der Verfolgten*“ s podtitulem „*Vom Weg Eines Tschechen Přemysl Pitter*“. V dopise ze 4. listopadu 1971 nalezneme jeho poděkování adresované PP i OF. Lze tedy usuzovat, že některé biografické údaje o PP poskytla právě OF. Fritz Wartenweiler (1889 – 1985) byl prvním životopiscem PP a OF. Příspěvek nalezneme ve sborníku číslo 6 z roku 2000. (Beneš, 2000, s. 81, 85)

4.3 Alfred Eckert

Eckert ve svém příspěvku „*Das Zusammentreffen mit Olga Fierz in der Zeit ihrer Wirkung in dem Lager Valka*“ (Setkání s Olgou Fierzovou během jejího působení v táboře Valka), který je taktéž součástí sborníku, vzpomíná na OF a její povahové rysy, spolupráci s PP, záchranou AZ, organizování tajné emigrace PP z Československa a na působení OF v bavorském uprchlickém táboře Valka, kam přijížděli všichni, kdo prchali před železnou oponou.

Vzpomíná na její neúnavnou péči poskytovanou uprchlíkům. (Eckert, 2000, s. 104-107) Z analýzy dostupných sborníků vyplývá, že odkazem OF se velmi zabývá.

4.4 Pavel Khon

Khon (1929 – 2017) patřil mezi zachráněné děti během AZ. Následně se zotavoval na zámku Štířín. O mnoho let později se odstěhoval do Německa. O OF psal nejen v češtině, ale také v němčině. Významným příspěvkem je biografie OF ve sborníku číslo 6 z roku 2000 „*Olga Fierz – Die Frau im Schatten*“. Mezi další významné publikace patří „*Zámky naděje*“, ve které se seznamujeme s již dospělými zachráněnými dětmi, které nám s odstupem času přibližují své rodinné zázemí, transport do koncentračních táborů, zámecké ozdravovny a svůj následující život.

ČÁST TŘETÍ: OLGA FIERZOVÁ JAKO ČLOVĚK

5 Biografie Olgy Fierzové

OF se narodila 26. 7. 1900 ve švýcarském kantonu Aargau do zámožné kalvinistické rodiny. V dětství byla svým okolím vnímána jako bystrá a vyspělá dívka. Od útlého dětství měla přirozené sklony výchovně usměřňovat své vrstevníky. (Kohn, 1995, s. 23-24) Ve čtvrtém ročníku primární školy byla svědkem humanitární akce na záchranu statku v Birru, kde Pestalozzi sepsal své stěžejní dílo „*Lindhardt a Gertruda*“. Na OF Pestalozziho péče o bezprizorní a chudé děti velmi zapůsobila a měla rozhodující vliv na budoucí výběr dalšího vzdělávání. Švýcarské dětství je ukončeno náhlým odstěhováním rodiny do Bruselu z důvodu ztráty jmění. (Sedláčková, Sedláček, 1998, s. 52-57; Bláha, 2018, s. 22 - 23)

5.1 Mládí jako na houpačce

OF společně s mladší sestrou Clair pokračovala ve studiu na francouzské škole s výukou katechismu. V této době OF získala první nepříjemnou zkušenost s nábožensky motivovanou segregací. Jako protestantky musely sedět stranou od ostatních žákyň. V rodinném kruhu byly důsledně dodržovány protestantské tradice a domácí výuka švýcarské němčiny díky dovážené literatuře. Po ukončení šestého ročníku OF nastupuje do bruselského učitelského semináře.

Díky pozitivně působícímu vzoru třídní učitelky pochopila, jak moc důležitý je pedagog jako osobnost působící na vývoj žáka. Dodává, že existuje velké množství materialisticky orientovaných pedagogů a málo těch, kteří dokáží zažehnout vnitřní svět dítěte. V průběhu 1. světové války získává první zkušenosti z terénní sociální péče v podobě humanitární pomoci směřované belgickým uprchlíkům (otec pašoval dopisy v podšívce kabátu do Švýcarska) a v rámci péče o alianční vojáky ke konci války. Tím získala sociální citění vůči všem bezbranným a ohroženým jedincům. (Fierzová, 1998, s. 10-17) Absence otce v letech 1918-1920 společně s neutěšenou ekonomickou situací způsobila u OF změnu pohledu na svět mužů. Plně si uvědomovala nutnost stát na vlastních nohou a nespoléhat se na záchranu ze strany mužů. Zastávala tedy názor, že žena není křehkou a bezmocnou bytostí, což byl velmi moderní názor na tehdejší dobu. Po válce se rodina vrátila do Švýcarska. (Kohn, 2000, s. 19 -20)

5.2 Institut Jeana Jacquesa Rousseaua

Nově získaný bruselský diplom byl k ničemu. V tomto období poprvé touží vykonávat učitelkou profesi bez svazujících osnov s důrazem na žákovské memorování. Zanedlouho byla přijata k vysokoškolskému studiu na moderně orientovaný ženevský institut. Studia byla ovlivněna kontaktem s celou řadou významných odborníků té doby, kteří vyznávali v duchu reformního proudu zcela nový pohled na osobnost dítěte. Byl to např. psycholog Eduard Chapearede a jeho mladší asistent **Jean Piaget** (1896 – 1980). Oba demonstrovali nejnovější výzkum z oblasti lidské inteligence. Na hodinách s Adolphem Ferrierem získala poznatky o fungování výchovných ústavů. OF s ním udržovala korespondenci i po opuštění institutu. Tak průběžně získávala nejnovější informace z vývoje pedagogiky a psychologie. Slečna Alice Decoudres, která později navštíví OF v MD, na svých přednáškách prezentovala péči o hendikepované děti. OF institut opouští vzhledem k nutkové potřebě obohatit získanou teorii o praxi. Přijala novou pracovní pozici v anglickém dívčím internátu. (Fierzová, 2001, s. 17-19; Deník z MD, 1936 - 1938)

5.3 Montessori škola v Anglii

Ballingerova zahradní škola poblíž Londýna vyučovala dle principů italské reformní pedagožky Marie Montessoriové. OF působila jako učitelka francouzštiny dívek ve věku od 5 do 17 let. OF se poprvé setkává s alternativní školou, která nestavěla na pevně daných osnovách. Výuka probíhala převážně v přírodě a bez učebnic.

Výstupem vzdělávání bylo slovní hodnocení dosažených žakových úspěchů a slabin. OF výuku obohacovala o pohybové aktivity, recitace, tance a divadelní scénky francouzských klasiků (Molier). V této škole poprvé uplatnila výchovu dramatizací. Ve volném čase žačkám předčítala životopisy Tolstého, Beethovena a Gándhiho. Z důvodů zdravotních obtíží přešla na vegetariánskou stravu, u které zůstala již celý život. Ve volném čase navštěvovala spolek odmítající válku a povinnou vojenskou službu. Přihlášku nakonec podala do radikálnější odnože pacifistického hnutí „*Již nikdy válku*“. V žádosti se přihlašuje k myšlenkám pacifismu a odsuzuje válku jako zločin proti lidskosti. I přes volnost výuky nakonec internát neodpovídal její filosofii, která čerpala z odkazu Pestalozziho. Do internátu docházely pouze děti z majetných rodin. Na základě tohoto rozporu a z důvodu kolegiálních sporů OF odchází a stává se tlumočnicí. (Fierzová, 2001, s. 19-24)

5.4 Setkání Pestalozziho s Komenským

PP patří bezesporu mezi významné evropské osobnosti 20. století. PP jako bytostně založený křesťan, humanista, pacifista a demokrat se vždy hlásil ve svém díle a praktických skutečích k odkazu významných církevních reformátorů. Své pozoruhodné schopnosti uplatňoval ve 30. a 40. letech 20. století jako pedagog a vychovatel bezprizorních a chudých dětí v MD na Žižkově. V dobách hitlerovské okupace nezištně pomáhal strádajícím židovským rodinám. V letech 1945 až 1947 řídil společně se svými nejbližšími přáteli záchranu dětí z koncentračních a internačních táborů (Pasák, 1995, s. 5). Pro bližší studium jeho života, díla a odkazu doporučujeme publikaci: P. Kosatík „*Sám proti zlu*“. V létě 1926 OF působila jako tlumočnice přednášek pacifistů na konferenci v německém Oberammergau. Zde poprvé potkala svého duševního bližence PP. (Kohn, 2000, s. 21-22) Vznikl tak doživotní tandem, který v letech 1945 až 1947 sehraje významnou roli při záchraně opuštěných dětí z internačních a koncentračních táborů. (Bláha, 2018, s. 16 – 20, 35 – 64)

5.5 Dlouhá cesta do Československa

Mezi lety 1926 a 1927 udržovala s PP čilou korespondenci. Z těchto dopisů se postupně seznamovala s činnostmi PP a jeho nejbližších spolupracovníků. Byly to zmínky o budování domova pro chudé děti na Žižkově (MD) či různé ukázky z veřejných projevů PP. Každý dopis končil upřímným pozváním do Prahy. V zimě 1926 zvažovala nabídku práce učitelky francouzštiny pro chudé arabské dívky v syrském Damašku. Zájem byl skutečně velký, neboť si byla vědoma, jaké postavení zaujímá žena v islámské společnosti.

Z této nabídky nakonec sešlo. Poprvé dorazila do Prahy na jaře roku 1927 jako tlumočnice mezinárodní mírové konference, která probíhala pod záštitou T. G. Masaryka. Setkala se s univerzálním jazykem, esperantem. (Fierzová, 2003, s. 25-27) Po ukončení konference pracovala jako sekretářka bavorské vegetariánské komuny v Sonnefeldu. Tato skupina nadšenců poskytovala vhodné místo pro zotavení dětí z chudých poměrů. OF tak získala cenné zkušenosti s dynamikou sociální skupiny ve všech pozitivích i negativích. Společně s PP navštívila londýnskou konferenci na ochranu zvířat. Ústředním tématem diskuzí bylo odsouzení pokusů na živých tvorech. V Praze se natrvalo usadila až ke konci roku 1927 a ČSR se stane na 22 let její druhou vlastí. (Kohn, 2000, s. 26-28)

5.6 Život v Československu

Meziválečná činnost OF je spojená s chodem MD na Žižkově, který byl otevřen na Štědrý den v roce 1933. (Deník z MD, 1933 – 1936) Doplnování školních povinností a volnočasové aktivity byly určeny pro děti z chudých rodin. (Kohn, 2000, s. 29) Během německé okupace sloužil jako centrála, odkud OF a PP organizovali pomoc postiženým rodinám. Po ukončení 2. světové války získali do správy tři zámky poblíž Prahy a vilu na Ládví, které přeměnili na ozdravovny pro židovské děti z koncentračních táborů a německé děti z československých internačních táborů. (Lotar, 1995, s. 41) Za povšimnutí stojí názory, které zastávali během odsunu Němců z ČSR. Jejich postoje vycházeli z životní filosofie nenásilí, křesťanství, humanismu a demokratického smýšlení. Odsun považovali za čin, který zdevastoval morálku a zabránil možnosti konečného smíření obou národů. Násilí nelze ospravedlnit, neboť bylo v jasném rozporu s křesťanskými i světskými zákony. Nelidské zacházení s Němci odporovalo tradici humanisticky založeného ČSR. Vyhnání představovalo formu kolektivního trestu, který nezohledňoval skutečnou vinu na válečných zločinech přívrženců nacismu. Toto potrestání zasáhlo především nevinné a neaktivní členy nacistické strany. Odsun znemožnil doznat se zločinům, které oba národy sobě způsobily. Tuto část dějin v podstatě řešíme do dnešní doby. (Růžička, 2000, s. 91-99; Bláha, 2018, s. 33 - 34) V roce 1948 komunisté převzali moc. Tato událost předznamenala konec činnosti OF a PP v ČSR. V zimě roku 1950 musela OF narychlo opustit zemi a odjet na pohřeb své mladší sestry Clair do Curychu. Z ČSR odletěla 17. února. Tehdy ještě netušila, že se zpět již nevrátí. (Kohn, 1997, s. 36)

Mezitím se PP a jiné osobnosti snažili intervenovat na pražských úřadech ve prospěch OF. Předkládali soupisy její nezištné péče za posledních 22 let, které v zemi strávila. Komunisté pravděpodobně viděli v osobě OF někoho, kdo je „nakažen“ demokracií, a proto vstup do ČSR zamítli. V této době byl PP šikanován úřady za svoji činnost po konci války a v Milíčově domě. OF zorganizovala jeho tajný únik ze země. (Bláha, 2000, s. 64-65) PP odjel dle plánu OF vlakem do České Lípy 26. srpna. Odtud se dostal k úpatí Lužických hor. Na vrcholu hory Hvozd se setkal se ženami, které vyslala OF jako doprovod do Německa. Úspěšný útek skončil teprve v západním Berlíně. S OF se opět setkal v Londýně na přelomu podzimu a zimy roku 1952. (Kosatík, 2009, s. 230-233)

5.7 Tábor Valka

Po opětovném setkání odjeli z Londýna na inspekční cestu po německých uprchlických táborech pro národy za železnou oponou. Další významnou humanitární akci započali v táboře Valka poblíž Norimberku. (Štěpán, 1998, s. 58) OF vzpomíná na tábor jako na místo plné frustrace, vysoké kriminality, prostituce a totální rezignace především mladé generace. Na denním pořádku byly rvačky o jídlo, nedostatek hygienických prostředků a agresivní chování vyplývající z neexistujícího soukromí. OF poskytovala duchovní a ošetrovatelskou péči pro ženy a jejich děti. V táboře OF a PP působili mezi lety 1952 až 1962. V roce 1962 odjíždí do Švýcarska zcela vyčerpaní. (Kohn, 2000, s. 33)

5.8 Affoltern am Albis

OF s PP stráví poslední společné chvíle života v malém městečku poblíž Curychu. Zde zahájili plodnou exilovou činnost např. vydáváním časopisu „*Hovory s pisateli*“, který je určený všem, kteří opustili ČSR. Navštíví Izrael, kde PP slavnostně zasadí strom v Aleji spravedlivých při památníku Jad-Vašem. OF tuto poctu získá později v roce 1985. Po smrti PP v roce 1976 ochraňuje jeho odkaz a začíná uspořádat archiv. Po pádu režimu prostřednictvím magnetofonové kazety odesílá vzkaz svým bývalým svěřencům, kterým přeje hodně štěstí do znovu nabyté demokracie a varuje před mstou nad aktivními přívrženci komunistického režimu. Po smrti OF 17. května 1990 jsou archivované materiály odvezeny do Prahy. Tímto zahájil svůj provoz APP svoji činnost. Archiv je spravován Muzeem Jana Ámose Komenského. Nezasvěcení by mohli OF považovat za pouhou podporovatelku PP. Bez osudového setkání v roce 1926 by těžko jeden bez druhého tolik uspěl.

Velmi často je líčena jako žena ve stínu PP, neboť tuto pozici přijala zcela dobrovolně. Nezbyvá než dodat, že právem patří mezi výrazné evropské osobnosti 20. století. (Štěpán, 2000, s. 33-35)

6 Osobnost Olgy Fierzové¹

Psychologie charakterizuje lidskou osobnost jako průběh duševního života člověka, jež se projevuje určitým stupněm organizovanosti, jednotou i dynamikou. Osobnost člověka se projevuje vůči vnějšímu prostředí chováním a jednáním. Osobnosti se nerodíme, ale stáváme v průběhu života. Důležitým faktorem vývoje osobnosti jsou vnitřní dispozice člověka (biologie – heredita), vnější faktory (vliv prostředí na socializaci) a vlastní aktivita člověka (schopnost autoregulace). Každá osobnost je jedinečná a neopakovatelná (Gillernová ed, 2000, s. 36 – 37) OF byla od dětství vnímána jako chytré, bystré, talentované a velmi schopné děvče. V kontaktu s vrstevníky během typicky dětských her vždy zastávala rozhodující roli – učitelky. Lze tedy konstatovat, že byla vybavena schopností přirozené autority, což je vlastnost nezbytná pro výkon učitelské profese. Osobnost OF byla zajisté formována rodinným prostředím, kde působil vliv přísné výchovy v duchu tradiční kalvínské reformace. Zároveň připomínáme, že vyrůstala v tradičně demokratické švýcarské společnosti. Do vývoje hodnotové orientace výrazně zasáhla ona zkušenost ze ztráty rodinného jmění. Již v útlém dětství OF pochopila, že hromadění majetku není alfou a omegou lidské existence. Tento významný životní milník rodiny ovlivnil empatický vztah OF s lidmi, kteří se ocitli pod koly osudu. Zároveň ji utvrdil v názoru, že v životě se musí vždy spoléhat pouze na sebe a nebýt na nikom existenčně závislá.

¹ Obsahová analýza textů:

P. Khon: „*Olga Fierzová – žena ve stínu*“; J. Křesťan: „*Život Olgy Fierzové v Praze podle svědectví policejních spisů*“; B. Sedláčková: „*Autobiografie Olgy Fierzové v modrých sešitech*“; B. Sedláčková, Z. Sedláček: „*Dětství Olgy Fierzové*“; P. Bláha: „*Drama odloučení (1950 – 1951)*“; Z. Brom: „*Olga Fierzová – duchovní blíženko Přemysla Pittra*“; E. Procházková: „*Ke vztahu Přemysla Pittra, Pavla Moudré a Olgy Fierzové*“; J. Štěpán: „*Přemysl Pitter, Olga Fierzová a třetí exil*“; J. Štěpán: „*Třetí exil začal v uprchlických táborech*“; O. Fierzová: „*Zpět do vlasti*“ (z „*Modrých sešitů*“); O. Fierzová: „*Léta mládí v Bruselu*“; O. Fierzová: „*Dlouhá cesta za neznámým cílem*“ (z „*Modrých sešitů*“); M. Pašková: „*Moje vzpomínky*“; P. Lotar: „*Švýcarka rodem – Češka jazykem i srdcem*“; Z. Teichman: „*Vzpomínky na Olgu Fierzovou*“

Zatímco zdrojem tohoto posunu bylo rizikové podnikání otce, tak matka OF vychovávala ke skromnému, houževnatému pořádkumilovnému a bohabojnému způsobu života. Ještě během švýcarského dětství se seznámila ve čtvrtém ročníku primárního vzdělávání s praktickou sociální pedagogikou a filosofií J. H. Pestalozziho. V analyzované literatuře není explicitně vyjádřeno, jakým způsobem OF tato zkušenost ovlivnila. Na základě budoucího přístupu k marginálním skupinám dětí lze ovšem usuzovat, že kontakt s touto podobou sociální pedagogiky a práce byl předurčující a zásadní. Odstěhování rodiny do Bruselu můžeme chápat jako další důležitou životní etapu. V prostředí tamější základní školy se poprvé setkala s jistou formou společenské exkluze z důvodů svého náboženského přesvědčení. V textech nalezneme pouhý popis této situace. Do jaké míry tato zkušenost ovlivnila hodnotovou orientaci a postoje OF, můžeme pouze odhadovat. Obecně platí, že jakákoliv forma vyčlenění představuje stresovou a zátěžovou situaci negativně ovlivňující proces socializace jedince. Vzhledem k tomu, jakým způsobem bude OF přistupovat k dětem rozdílného náboženství i národnosti lze tvrdit, že ji tato zkušenost paradoxně pomohla utvářet tolerantní vztah k odlišnostem různého typu.

Jako budoucí profesí si OF v Bruselu zvolila učitelství a po šestém ročníku základního školství nastoupila do bruselského učitelského semináře. Získala první diplom. Fierzová na nové studium vzpomínala velmi kladně, jako na prostředí, ve kterém působily kladné vzory pedagogů. K tomu dodává, že působení pozitivního vzoru edukátora je ve vztahu k žákům velmi důležité. Tento vliv považovala za nezbytný pro formování dětské osobnosti. Bruselský pobyt dále rozvíjel její přirozený organizační talent, přirozenou autoritu, empatii a solidaritu. Připomínáme, že během nepřítomnosti otce se stala hlavou rodiny, což zároveň formovalo jisté „feministické“ přesvědčení o postavení žen ve společnosti ovládané muži. Rozvíjení empatie a solidarity pozorujeme při altruistické pomoci aliančním vojákům na konci 1. světové války. Po opětovném návratu do vlasti začala navštěvovat prestižní a moderně smýšlející Institut J. J. Rousseaua v Ženevě. Mluvíme o období, kdy se naplno prosazovala reformní pedagogika pod vlivem nových studií o osobnosti dítěte. Kontakt s významnými osobnostmi vysoké školy musel mít na OF velký vliv.

Během anglického pobytu získala zkušenosti s alternativním školstvím. Zároveň její hodnoty a postoje ovlivňoval pravidelný kontakt s filosofií pacifismu a s tím spojený vegetariánský způsob stravování. Za zásadní životní milník lze považovat setkání s PP. Společně vytvoří tandem, ve kterém bude prosazován vzájemný respekt, transmise hodnot, ideálů, postojů a celkové vzájemné obohacování životní filosofie. OF dobrovolně přijala pozici „Ženy ve stínu“, což způsobí budoucí akcentování odkazu PP a opomíjení přínosu OF pro sociální pedagogiku a práci. Z analyzované memoárové literatury lze usuzovat, že mezi PP a OF existovala jistá forma vztahu, který ovšem nemůžeme považovat za partnerství ve smyslu uzavření manželství a přípravy na rodinný způsob života. Jednalo se o partnerství čistě přátelské, kolegiální, spirituální a vzájemně obohacující. OF se vzdala možnosti založení rodiny a dobrovolně přijala pozici doživotního podporovatele a duchovní blíženy PP. Během dramatických událostí na počátku 60. let můžeme ve vzájemné korespondenci mezi OF, které byl zakázán návrat do komunistického ČSR, a PP pozorovat velmi emočně laděný styl psaní. Dává nám tušit, že vzájemný vztah vykazoval skutečně vyšší stupeň spřízněnosti, jehož zdrojem nebyla sexuální přitažlivost. Partnerství bylo nehmotné a oproštěné od typické manželské svázanosti partnerů. Existovalo mimo všední realitu. Bylo ryze duchovní.

6.1 Rysy osobnosti Olgy Fierzové²

Z hlediska psychologie se rysy osobnosti řadí mezi psychické vlastnosti, jež se u každého člověka projevují jedinečným způsobem v jeho prožívání, jednání a chování. Mezi rysy jsou zařazovány temperament a charakter. (Gillernová, 2000, s. 37) Pro temperament platí, že je biologicky determinovanou součástí psychiky a patří mezi projevy centrální nervové soustavy. (Gillernová, 2000, s. 71) Charakter je jednoznačně plastičtější, neboť se vyvíjí působením sociálního prostředí. Osobnost tedy zaujímá určitý vztah k ostatním členům společnosti, k sobě samému, společenským normám a k celkovému fungování společnosti. (Gillernová, 2000, s. 22 – 23) Charakter příslušné osobnosti si můžeme představit také jako existenci mravních hodnot.

² Obsahová analýza textů:

Olga Fierzová: „*Dětské osudy z doby poválečné*“

Ve zkoumaném období sociálně edukační činnosti OF se objevují mravní hodnoty: *moudrost, odvaha, lidskost, spravedlnost, umírněnost, transcendence, houževnatost a typ nastavení mysli*. Pro detailnější popis těchto hodnot bylo vybráno autorské dílo OF: „*Dětské osudy z doby poválečné*“, které vyšlo roku 1992. Tato publikace představuje jedinečný pohled autorky na problematiku vztahů veřejnosti vůči německým spoluobčanům a záchranu dětí z koncentračních nacistických táborů a internačních československých táborů pro Němce v době poválečné.

6.1.1 Moudrost

Moudrost není touto prací pojímána jako znak vysoké inteligence, ale jako otevřenost mysli či přirozená odolnost vůči předsudkům československé veřejnosti, která v době poválečné odmítala rozlišovat mezi Němci – aktivními přívrženci nacismu a Němci – řadovými občany, kteří prokazatelně s hitlerovským režimem nespolupracovali. Pro OF nebyla určující národní příslušnost, ale snaha poskytnout pomoc a péči intervenovaným Němcům v nelidských podmínkách: „*Vůle i zlovůle panovaly všude. Ukázalo se, že jen malé procento intervenovaných bylo aktivními nacisty.*“ (Fierzová, 1992, s. 23) Na jiném místě OF vzpomíná na návštěvu Strahovského stadionu, jehož záměrem byla internace několika tisíců Němců: „*Našli jsme mezi nimi i starého profesora, přítele prvního prezidenta T. G. Masaryka, který jej kdysi pozval z Německa na pražskou univerzitu.*“ (Fierzová, 1992, s. 23) Vztah československé veřejnosti k Němcům po skončení 2. světové války je všeobecně známý fakt. Autor práce se domnívá, že toto období představuje zásadní morální pochybení národa. Na druhou stranu je „pochopitelné“, proč k nehumánnímu zacházení docházelo. Národ označil za viníka zvěrstev války a němečtí spoluobčané posloužili jako onen pomyslný hromosvod vybití zlosti. Přesto se jednalo o zásadní morální pochybení vedoucích představitelů států, kteří měli povinnost jednoznačně zasáhnout proti násilnostem páchaných na Němcích.

6.1.2 Odvaha

Odvaha patřila mezi důležité atributy osobnosti OF. Jednalo se jednak o odvahu čelit různým obtížím a překážkám, jednak o vytrvalost, píli, pracovitost a statečnost jako takovou. Z obecného hlediska musí být člověk, který svoji práci zaměřuje na marginální skupiny osob různé povahy, vybaven odvahou. Příkladem této pozitivní vlastnosti byla ochrana PP: „*Už za doby Hitlerovy záleželo našim přátelům na tom, abych PP doprovázela při jeho nebezpečném počínání, protože jsem měla švýcarský pas a mohla bych je v případě něčeho neočekávaného informovat.*“ (Fierzová, 1992, s. 20) Tento úryvek odkazuje jednak na pomoc s péčí, kterou společně vykonávali již v průběhu války, kdy podporovali ohrožené židovské rodiny, jednak na poválečnou pomoc pražským německým rodinám, které byly v prvních dnech pražského povstání ohroženy pouličním lynčováními ze strany Pražanů. V obou případech OF prokázala velkou statečnost, neboť i přes vlastnictví pasu neutrální země se mohli stát oběťmi gestapa a v poválečné době cílem útoků rozvášněného davu, který cítil potřebu vybit si válečná traumata na německých spoluobčanech. (Bláha, 2018, s. 29 – 30) Dalším příkladem statečnosti OF byla záchrana německé stařenky s vnuky před pouličním lynčováním: „*Paní Königovou jsme našli v bytě na gauči chvějící se hrůzou. Dva chlapečkové se k ní strachem choulili. Trvalo delší dobu, než pochopila, že jsme přišli, abychom jí pomohli.*“ (Fierzová, 1992, s. 20; Deník z MD, 1945) OF a PP na vstupní dveře do bytu umístili ceduli varující, že byt i uživatelé jsou pod ochranou Červeného kříže, čímž rodinu prokazatelně zachránili před možnými násilnostmi „hrdého“ pražského povstání. (tamtéž; Bláha, 2018, s. 31 - 32) Tato intervence se odehrála 20. června 1945 a o den později paní Königová s vnuky bezpečně opustila zemi zpět do Německa. (Deník z MD, 1945) Otázka vytrvalosti a píle OF je podobně charakterizována při popisování sociálně edukační činnosti OF v MD a v rámci AZ.

6.1.3 Lidskost

Lidskost je dalším důležitým projevem charakteru OF, který se projevoval jako láska a laskavost ve vztazích k druhým osobám a sociální inteligencí ve smyslu emoční inteligence – empatie. OF byla dostatečně empatickou osobností. Dokázala se vcítovat do problémů a starostí osob, které se nacházely v krizových životních situacích.

Empatii OF lze dobře demonstrovat na ukázce, která pochází z návštěvy dalšího internačního tábora pro Němce – Raisovy školy: *„Otevřelo se nám peklo, o němž kolemjdoucí občané neměli tušení. Přes tisíc Němců, většinou žen a dětí, bylo nacpáno ve školních třídách a sklepích. Jeden z internovaných, německý lékař ve špinavé zástěře, ukázal zoufale na místnost, ve které mohl izolovat alespoň kojence. Leží se svraštělými obličejíčky na školních lavicích, jen kost a kůže, jako trpasličí stařečkové.“* (Fierzová, 1992, s. 21) Jako další příklad výše uvedených pozitivních projevů poslouží vzpomínka OF na příjezd prvních zachráněných dětí z terezínského ghetta na zámky: *„....mluvili ječícím hlasem, i když klidně vyprávěli. Tyto děti se nenaučily normálně, tj. tiše mluvit. To by je býval v Terezíně nikdo neslyšel. Žily stále v přeplněných místnostech a v hlučných ulicích. Neměly vůbec soukromí. Chtěl-li někdo s někým mluvit, musel překřičet své okolí. Trvalo dost dlouho, než se dětské hlasy zmírnily.“* (Fierzová, 1992, s. 10) Z tohoto očitého svědectví jasně vyplývá nejen láska, laskavost a empatie, ale také zároveň trpělivost ve vztahu k dětem. Při posuzování spravedlnosti OF můžeme připomenout již výše zmiňovanou odolnost vůči předsudkům.

6.1.4 Spravedlnost

Spravedlnost se u OF projevovala jako sociální zodpovědnost ve smyslu její angažovanosti při chodu MD a zámeckých ozdravovnách a schopnosti organizovat a dohlížet na činnost dalších zaměstnanců. Tyto faktory jsou rozebrány v podkapitole MD a AZ. V druhém případě je cílem výzkumu zjistit, jakou roli OF sehrála během této humanitární akce.

6.1.5 Umírněnost

Umírněnost je pojímána ve smyslu milosrdenství, tedy schopnosti odpouštět provinilcům jejich různé společenské „přešlapy“, schopnost poskytnutí druhé šance či ve smyslu skromnosti – nepovažovat se za výjimečnou osobu, nesnažit se být za každou cenu středem pozornosti byly znaky povahy i OF. Příkladem milosrdenství – odpuštění a poskytnutí možnosti nápravy se ve zkoumaném textu objevují v rámci řešení konfliktu mezi německými a židovskými chlapci na zámcích, kdy se první jmenovaní dopouštěli, řečeno dnešní terminologií, šikany vůči židovským chlapcům.

Německým chovancům bylo ze strany OF dáno jasně najevo pochybení, ze kterého ovšem čtenář chápe i přirozené sklony každého člověka chybovat. Z obecného hlediska je úkolem každého edukátora důrazným způsobem upozornit provinilce na pochybení, ale zároveň musí mít vychovávaný pocit, že lze sjednat nápravu. Při studování života a přínosu OF neustále narážíme na přímo neuvěřitelnou skromnost této osobnosti. Již v samotném úvodu této kapitoly bylo poukázáno na dobrovolnou pozici OF „Ženy ve stínu“, což mělo za následek budoucí akcentování PP a upozadování OF. Ve zkoumaném textu nelze dohledat jedinou zmínku či situaci, ve které by OF jasně dávala najevo svůj přínos. Přitom ze samotné autentické povahy zkoumaného textu by badatel předpokládal nějaké zmínky o vlastním přínosu. Čtenář získává příležitost seznámit se s autentickým svědectvím, ale jakoby z povzdálí, kdy OF předkládá své zážitky poněkud zástupně. Skromnost v podání OF je v duchu křesťanských ideálů samozřejmostí a přirozenou povinností, kterou není třeba adorovat.

6.1.6 Transcendence

Transcendenci můžeme v případě hodnocení osobnosti OF pojímat jako naději – optimismus nebo víru v úspěšnou budoucnost dětí, na jejichž tíživou životní situaci se OF orientovala. Obecně vzato lze optimismus chápat jako důležitý předpoklad pro vykonávání sociálně orientovaných profesí. V případě OF se jednalo o víru ve schopnosti každého člověka nakonec nalézt cestu k nadějně budoucnosti. Zároveň je nezbytné připomenout spiritualitu OF, neboť základem její životní filosofie bylo uplatňování křesťanských ideálů ve vztahu k potřebným, kteří se nešťastnou náhodou ocitli pod koly osudu.

7 Vzdělání Olgy Fierzové³

V analyzovaném textu není výslovně uvedeno, v jakém roce OF nastoupila do primárního vzdělávání. Narodila se v roce 1900. Další důležitou informací bylo, že se ve 4. ročníku setkala s filosofií Pestalozziho ještě ve Švýcarsku. V deseti letech OF se rodina odstěhovala do belgického hlavního města. To znamená, že do základního školství nastoupila v šesti letech. Základní vzdělávání ve Švýcarsku probíhalo v letech 1906 až 1910.

V Bruselu studovala další dva roky ve francouzštině na základní škole. Texty neuvádějí název této školy a jediným vodítkem je poloha zařízení na náměstí St. Gilles poblíž Justičního paláce. Dle vlastního výzkumu se hypoteticky mohlo jednat o dívčí školu „*Ecole des Filles de Marie*“ založenou v roce 1889 a nacházející se na St. Gilles v blízkosti zmiňovaného paláce. Během tohoto dvouletého studia se OF a mladší sestra Clair poprvé setkaly s formou společenské exkluze z důvodu vyznávání kalvínského protestantismu ze strany katolických vyučujících a spolužaček. Celkově základní vzdělávání probíhalo v letech 1906 až 1911. V následujícím období na doporučení Kinertové (sousedka v místě bydliště) začala OF navštěvovat přípravný kurz pro studium učitelského semináře. Jak sama uvádí, přeskočila první ročník. Lze tedy usuzovat, že patřila mezi přirozené studijní typy. Na toto studium OF ráda vzpomínala, neboť se poprvé setkala se zapálenými pedagogy. Příkladem pozitivně působícího vzoru byla učitelka zeměpisu, botaniky a vlámštiny Berta Cosijn. Přípravný kurz OF navštěvovala v letech 1911 až 1916. O názvu kurzu a místě konání nejsou dostupné informace. 23. března 1916 obdržela OF kladné vyrozumění o přijetí do prestižního liberálního a nábožensky neutrálního učitelského semináře „*Ecole normale Emile Andre*“, kde studovala od roku 1916 do roku 1920.

³ Obsahová analýza textů:

B. Sedláčková: „*Autobiografie Olgy Fierzové v modrých sešitech*“; B. Sedláčková, Z. Sedláček: „*Dětství Olgy Fierzové*“; O. Fierzová: „*Zpět do vlasti*“ (z „*Modrých sešitů*“); O. Fierzová: „*Léta mládí v Bruselu*“; P. Khon: „*Olga Fierzová – žena ve stínu*“

Na tomto místě OF znovu vzpomínala na podnětnou a zajímavou výuku dějepisu profesora Lederqua nebo na diskuze ve volném čase s málo známým básníkem Raymondem Liboshem, který vedl kroužek „Coenolium“ dle sokratovské filosofie chápání světa. OF následně v dopise osobně poděkovala ředitelce Torrens za krásná studentská léta v Bruselu. V roce 1920 se ve svých dvaceti letech OF vrací do Švýcarska, kde zjistila, že získaný diplom neumožňoval vykonávat učitelskou profesi. V roce 1920 nastoupila k vysokoškolskému studiu na ženevském Institutu J. J. Rousseaua. Na přednáškách se seznamovala s filosofií reformní pedagogiky a novými psychologickými přístupy k osobnosti dítěte. Hovoříme o době, která bude později označena za „*Století dítěte*“. Mezi vyučujícími pedagogy byl psycholog Eduard Chaparede s asistentem J. J. Piagetem seznamující studenty s novými trendy ve zkoumání lidské inteligence. Adolp Ferrière přednášel problematiku sociální pedagogiky a práce uplatňovanou ve švýcarských výchovných ústavech. Alice Descourdes seznamovala posluchače se zásadami péče o hendikepované děti. OF vzpomínala, že vzhledem k nedostatku financí a dalším mimoškolním povinnostem nemohla přednášky navštěvovat tak, jak by si přála. Ze zkoumané literatury nelze vyvodit, zda studium přerušila nebo zcela ukončila.

8 Praxe Olgy Fierzové⁴

První zmínky o konkrétní sociální péči spadají do bruselského období, kdy se OF aktivně zapojila do podpory belgických uprchlíků pobývajících ve Švýcarsku. Společně s matkou vybavily otcův kabát podšívkami, ve kterých pašoval dopisy rodin zmíněným uprchlíkům. Další sociální pomoc spadá do stejného období, kdy OF se sestrou Clair a matkou poskytovaly péči a zázemí aliančním vojákům při osvobození Bruselu od německé armády na konci 1. světové války.

⁴ Obsahová analýza textů:

B. Sedláčková: „*Autobiografie Olgy Fierzové v modrých sešitech*“; O. Fierzová: „*Léta mládí v Bruselu*“
P. Khon: „*Olga Fierzová – žena ve stínu*“; B. Sedláčková, Z. Sedláček: „*Dětství Olgy Fierzové*“; O. Fierzová: „*Zpět do vlasti*“ (z „*Modrých sešitů*“); A. Eckert: „*Setkání s Olgou Fierzovou během jejího působení v táboře Valka*“

Po nástupu do vysokoškolského vzdělávání v Ženevě si studium OF finančně hradila soukromou edukací dětí ženevské rodiny. V letech 1920 až 1924 působila jako učitelka francouzštiny a literatury na anglické dívčí Ballingerově zahradní škole poblíž Londýna. Ve škole se poprvé setkala s výukou dle principů italské reformní pedagožky Marie Montessoriové. OF vzpomínala, jak netradiční hodiny zpestřovala dramatizací. Do období anglického pobytu spadá i uplatnění jazykových schopností OF při tlumočení na mezinárodních konferencích o pacifismu. V roce 1926 obdržela nabídku práce v syrském Damašku na vyučování chudých arabských dívek. Z této nabídky nakonec sešlo. V další životní etapě již v ČSR bude OF poskytovat konkrétní sociální péči marginálním skupinám dětí v letech 1933 až 1950 (MD, AZ). V letech 1952 až 1962 bude společně s PP zajišťovat pomoc a péči uprchlíkům ze zemí za železnou oponou v táboře Valka poblíž Norimberku. Poslední roky života stráví s PP ve švýcarském Affoltern am Abis, odkud budou podporovat československou exilovou činnost.

Shrnutí třetí části

Jaké charakteristiky osobnosti OF lze vyvodit z analyzované biografické, autobiografické a svou povahou memoárové literatury? Osobnost OF se vyznačovala obecně pozitivními rysy, prosociálním chováním nezbytným pro profesi sociálního pedagoga a pracovníka. Zdrojem těchto rysů osobnosti byl vliv vnějšího prostředí a schopnost vlastní autoregulace. Hovoříme o samotném životním příběhu, o úspěšné socializaci jedince, který se projevoval jako empatický, altruistický, solidární, laskavý, přívětivý, demokraticky smýšlející člověk v chování a jednání s vnějším prostředím. Veškeré pozitivní vlastnosti se naplno projeví při práci a v přístupu k dětem chudým, židovským a německým bez ohledu na náboženské vyznání, národnostní příslušnost a osobnostní charakteristiky. V případě hodnocení osobnosti OF by bylo velmi zajímavé hypotetické zkoumání dle testu „*Big Five*“, který hodnotí osobnost na základě pěti parametrů: *otevřenost, svědomitost, extravertze, přívětivost a neuroticismus*. (Gillernová ed, 2000, s. 39) Velký problém při hodnocení osobnosti, která již není mezi námi, spočívá v tom, že se badatelé musí spoléhat na očitá svědectví podaná orálně nebo na analýzu příslušného typu literatury. Bývalí svěřenci OF a PP dnes již nežijí nebo slaví vysoký věk.

Ke všemu drtivá většina žije již od dob ukončení AZ mimo republiku (nejčastěji v Izraeli). Tyto skutečnosti jsou jasnou překážkou při objektivním hodnocení osobnosti OF, a badatel se tak nevyhne jistému adorumání osobnosti. Pro detailnější popis osobnosti OF byl vybrán s jistým cílem text „*Dětské osudy z doby poválečné*“.

Z logiky věci vyplývá, že memoárová literatura bývalých chovanců badatelům poskytuje informace o charakteristice osobnosti OF. Tyto informace jsou ovšem zatížené pozitivním subjektivním názorem na OF. Tento stav je vcelku pochopitelný, neboť se jedná o vzpomínky dětí, kterým byla najednou poskytnuta pozornost, péče a láska. Je jasné, že budou na OF vzpomínat velmi pozitivně. Výše zmíněný text představuje autentické svědectví autorky zasazený do doby po skončení 2. světové války. Mohl by tedy poukázat na možné osobnostní nedokonalosti či přímo negativní povahové rysy. Takové skutečnosti nebyly objeveny. Z obecného hlediska lze považovat práci s dětmi za psychicky vysoce náročnou. Ve zkoumané publikaci ovšem nenalezneme explicitně vyjádřené zmínky o vyčerpanosti, stresu či frustraci, což svědčí o mimořádné osobnostní vitalitě OF.

Jak zhodnotit teoretické vzdělání OF? Z dostupné literatury je patrné, že během svého vzdělávání neměla žádné problémy se zvládnutím učiva. Lze ji považovat za přirozený studijní talent. Významným impulsem pro teoretickou přípravu bylo setkání se sociální pedagogikou a praxí Pestalozziho, studium ve francouzském jazyce, liberální a nábožensky neutrální školní klima bruselského přípravného kurzu a samotného učitelského semináře, ovlivnění ze strany motivujících pedagogů a zajímavých osobností a nakonec samotné vysokoškolské vzdělávání na ženevském institutu v duchu reformní pedagogiky a revolučních trendů v psychologii.

ČÁST ČTVRTÁ: SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE OLGY FIERZOVÉ V LETECH 1933 AŽ 1947

OF po trvalém usazení v ČSR zaměřila svoji sociální činnost na chudé dělnické děti v MD. V meziválečné době podporoval ohrožené židovské a německé rodiny, které uprchly před nastupujícím nacistickým režimem v Německu. Po skončení 2. světové války svoji péči zaměřila na židovské děti z koncentračních táborů a německé děti z československých internačních táborů. V táboře Valka zaměřila svoji podporu na uprchlické rodiny. Sociální činnost OF můžeme tedy rozdělit do několika období. Příchod do ČSR a práci v MD v letech 1927 až 1950. Do tohoto období spadá i podpora ohroženým rodinám v letech 1938 až 1945 a poválečná záchrana dětí v letech 1945 až 1947. Jak bylo již zmiňováno, v letech 1952 až 1962 působila v táboře Valka. V rámci celkového pohledu na sociální činnost OF v letech 1933 až 1945 je nezbytné rozlišit sociálně edukační činnost, která se významně projevovala především v MD a sociální terénní práci, jež spadá do meziválečného období při poskytování péče a podpory ohroženým židovským a uprchlickým německým rodinám. Tuto činnost lze identifikovat i v poválečné době při ochraně pronásledovaných a později intervenovaných Němců. Zároveň ji pozorujeme při evakuování dětí z táborů do bezpečí zámeckých ozdravoven. SP se zabývá problematikou krizových událostí, které určitým způsobem aktuálně znesnadňují sociální život jedince. Naproti tomu, SPE směřuje více k preventivním opatřením, která slouží k předcházení vzniku takových situací. (Bendl, 2016, s. 24)

9 Milíčův dům

Po ukončení bojů 1. světové války přišla celá řada rodin o muže – otce. Pražský Žižkov nebyl výjimkou. Tradičně dělnické žižkovské rodiny přežívaly v mnohých případech díky pracovnímu nasazení žen – samoživitelek. Rodiny obývaly malé a naprosto nevyhovující byty buď v suterénu, nebo v podkroví. Ženy časně z rána obstarávaly nejzákladnější potřeby dětí a ostatních členů domácnosti a hned spěchaly do práce, většinou do posluhy. Rodiny, ve kterých otcové byli, měly životní situaci nepatrně lepší, neboť mzdu přinášeli oba rodiče.

Dělnické děti docházely na dopolední vyučování do přeplněných tříd s naprosto vyčerpanými učiteli, kteří sice zvládali přednášet vyučovanou látku, ale na alespoň základní výchovné působení prostě energie nezbyvala. Po vyučování děti trávily volný čas v ulicích Žižkova a domů se chodily pouze najíst a vyspat. Pracovně vytížení rodiče, velký počet jedinců v malém a zdravotně závadném bytě způsobil selhávání výchovné funkce rodiny. Rodinné prostředí dělnických rodin na pražském Žižkově lze označit za prostředí podnětově závadné až deviační. Jednak selhala výchovná funkce, jednak byly děti vystaveny nevhodným výchovným vzorům či např. sexuálnímu predátorství. Připočteme selhání výchovné funkce školy a dostáváme ideální podhoubí pro rozvoj rizikového chování dětí a mládeže. PP hovoří o tzv. „výchově ulice“, kdy mladší děti přirozeně napodobovaly nežádoucí chování dětí starších.

U dětí se objevoval nikotinismus, vandalismus vůči materiálnímu prostředí, nevhodné chování vůči starší populaci, agresivní chování dětských gangů a rizikové sexuální chování v podobě předčasného nástupu do sexuálního života či, jak uvádí PP, nežádoucích dopadů na „pohlavní výchovu“, kdy starší dorostenci např. učili mladší praktikám masturbace. Své závěry pak několikrát veřejně diskutoval na rodičovských besídkách MD (Deník z MD, 1936 – 1938, 1938 – 1940) PP si byl vědom krizového stavu. Denně pozoroval nebezpečí takové výchovy, která splňovala veškeré předpoklady pro budoucí dospělý život a uplatnění ve společnosti. Pobyt dětí v blízkosti rušných komunikací přispíval k výraznému nárůstu případů vážných úrazů po střetu s vozidly. Před oficiálním otevřením MD se OF zapojila společně s PP a dalšími spolupracovníky do účinného omezování dopadu tohoto celkově nevhodného prostředí pro formování osobnosti dítěte. Nabízeli dětem možnost trávit volný čas pořádáním besídek, divadelních představení, výchovných besed a diskuzí po různých budovách pražského Žižkova. (Pitter, 1997, s. 64 – 68) Provoz MD byl zahájen 24. prosince roku 1933 za hojně účasti dětí i rodičů. Sedláčková vzpomíná na adventní přípravy, kdy děti společně s pedagogy a vychovateli vyráběli ozdoby, pekli cukroví, vyráběli osobité dárky a nacvičovali besídku. Program byl zahájen kolem čtvrté odpoledne. Sedláčková popisuje šťastnou a poklidnou atmosféru, neboť mnohé děti poprvé zažily Vánoce s vánočním stromem a dárky.

Součástí programu bylo i společné zpívání koled, kdy hudební doprovod zajišťovala OF na harmonium. (Sedláčková, 2007/2008, s. 117 – 118; Deník z MD, 1933 - 1936) Každé další Vánoce pak děti dostaly na Štědrý den vždy nějaký drobný dárek (vodovky, stavebnice, šitíčka, notýsky), který z pravidla rozdávala OF. (Deník z MD, 1944) Děti byly do MD přijímány dle předem stanovených kritérií. Jedním z nich bylo socioekonomické postavení rodiny. Do MD docházely děti z chudých poměrů. Zájem byl obrovský, ale kapacita stačila pouze pro 150 dětí. Svěřenci byli rozděleni dle věku na chlapecké a dívčí oddělení. Nejmladší děti se jmenovaly broučkové a kůzlátka. Starší chlapci byli skřítky, vlčky, junáky, bobry a nejstarší pak průkopníci. Starší dívky byly nazvány včelkami, vlaštovkami, srnkami a nejstarší hospodyňkami.

MD byl vybaven hlavním sálem pro 250 osob, knihovnou, hudebním sálem s klavírem, hernami pro nejmenší (1. a 2. třída) a starší děti, místnostmi pro výtvarnou a rukodělnou práci, dílnami pro truhlářinu, studovnou, kuchyní a jídelnou a nakonec i šatnami. Jednotlivé skupiny obsazovaly místnosti dle denního rozvrhu. (Pitter, 1997, s. 69) Pedagogové a vychovatelé pracovali bez nároku na mzdu. (Pašková, 1997, s. 69 - 74) Do MD později docházela i Olga Šplíchalová, budoucí manželka Václava Havla. (Štěpán, 1998, s. 16) Hlavním cílem MD bylo poskytnutí možností vhodně tráveného volného času dětí po vyučování ve věku od 5 do 14 let. V zařízení byla dětem poskytnuta pomoc se školními domácími úkoly. Mimo budovu svěřenci zahradničili, hráli míčové hry, jezdili na výlety nebo navštěvovali muzea a divadla. Děti, které nechodily pravidelně nebo se dopouštěly vážných kázeňských přestupků, byly z MD vyloučeny. K jednomu takovému přestupku došlo v únoru 1944, kdy starší svěřenci úmyslně vyšroubovali žárovky v jídelně MD, přičemž právě OF, jako strážkyně pořádku, požádala PP o jejich dočasné vyloučení. (Deník z MD, 1938 – 40, 1946)

Jiný deníkový záznam pak hovoří o typické pubertální neposlušnosti starších chlapců vůči vychovatelům, který opět řešila OF přísným domluvením oněm provinilcům (Deník z MD, 1947) Rodiče byli informováni o činnosti MD a dětí na pravidelných schůzkách. (Faltusová, 2008, s. 20; Bláha, 2018, s. 25 – 27; Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3)

9.1 Výchova Olgy Fierzové v Milíčově domě⁵

Analyzování pojetí výchovy OF je pro badatele nesnadná věc, neboť ve vlastních memoárových příspěvcích pozorujeme její obdivuhodnou skromnost. OF si v žádném ze zkoumaných textů nepřivlastňuje zásluhy nad úspěchy s problematickými dětmi v MD. Většinou zjišťujeme, kdo a jakým způsobem byl přínosem pro onu výchovu.

9.1.1 Výchova ke svépomoci

V případě vzpomínkové literatury se autoři drtivě zabývají přínosem PP a OF je zmiňována velmi okrajově pomocí specifických adjektiv. Připomeňme si, že jedním ze směrů sociální pedagogiky je pomoc a péče, která operuje i s pojmem „svépomoc“. Jedná se o výchovu ke svépomoci. Může mít podobu podpory např. určité vrstevnické skupiny, která zaměřuje svoje úsilí na jinou vrstevnickou skupinu („peer programy“). Dále je svépomoc pojímána jako podpora vlastních sil člověka tak, aby nenásilně došel k názoru, že pomocí vlastních sil lze život zkvalitnit. Ideálním vyvrcholením takových zásahů je stav, kdy dotyčný jedinec další pomoc nepotřebuje, neboť díky vlastní svépomoci již není závislý na podpoře ostatních. (Bendl, 2016, s. 290 – 291) Pokud bychom měli charakterizovat sociální činnost OF v MD a hledat nějaký zastřešující pojem, který by definoval ono snažení, pak to s jistotou bude právě výchova ke svépomoci v duchu křesťanské reformace, demokratického a individuálního přístupu k dětem prostřednictvím praktické, morální a estetické výchovy. (Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3)

9.1.2 Pedagogický optimismus

V pedagogických publikacích se objevují tři základní filosofická pojetí výchovy, jež popisují vliv záměrného výchovného působení a zbývajících činitelů na celkovém vývoji jedince. Jedná se o výchovný pesimismus, utopismus a optimismus.

⁵ Obsahová analýza textů:

O. Fierzová: „*Vzpomínky na spolupráci v Milíčově domě v Praze*“; O. Fierzová: „*Nad vřavou nenávisti*“ (s. 137 – 140); P. Khon: „*Olga Fierzová – Žena ve stínu*“; P. Khon: „*Olga Fierzová – život ve stínu*“; P. Kosatík: „*Sám proti zlu*“ (s. 145 – 146); B. Sedláčková: „*V Milíčově domě*“; B. Sedláčková: „*Vzpomínka na Vánoce v Milíčově domě*“; M. Šimsová: „*Olga Fierzová – nejbližší spolupracovnice Přemysla Pittra*“; J. Šimsa: „*Přemysl Pitter a odboj*“; M. Cettl: „*Výchova dramatizací*“

Tato pojetí nelze z hlediska historického vývoje přesně oddělit, neboť v různých dobách a pod vlivem společenské poptávky byly překonávány, aby se znovu objevily v čase jiném. (Bendl, 2014, s. 27, Bendl 2016, s. 330) Výchovný optimismus představuje kompromisní řešení vlivu výchovy a hereditu na vývoj člověka. Jedná se kompromis mezi naturalismem (výchovný pesimismus) a empirismem (výchovný utopismus). Myslitelé si byli vědomi existence fenotypu, tedy vlastností člověka, které vznikají spolupůsobením genotypu (genetická výbava) a vnějšího prostředí včetně výchovy. OF lze zařadit mezi pedagogické optimisty – realisty, neboť ve své sociální činnosti zaměřené na chudé a problémové děti si byla dobře vědoma vzájemné provázanosti vnitřních a vnějších činitelů formující osobnost dítěte. Jak bylo již napsáno, tyto děti pocházely z podnětově chudého a závadného prostředí.

Prostředí patří mezi významné exogenní faktory ovlivňující vývoj člověka tím, že podněcuje k aktivitě, motivaci, dodržování kázně a celkově kultivuje. Na druhou stranu může být ve své podstatě negativně působícím faktorem ovlivňující proces socializace jedince. (Bendl, 2016, s. 186 – 197) Dítě se stává svědkem různých rodinných patologií, které v konečném důsledku mohou způsobit budoucí generační transmisi na vlastní potomky. V důsledku špatné životní situace, která panovala mezi žižkovskými rodinami, selhávala výchovná funkce rodiny, ze které si děti přinášely nevhodné způsoby chování a komunikace. Volný čas po vyučování a mimo rodinné prostředí naplňovaly různé formy rizikového chování. Tyto vnější činitele prokazatelně negativně ovlivňovaly vývoj dítěte. (Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3) Přesto OF věřila, že každé dítě je v jádru dobrým člověkem, kterého lze skrze výchovné intence nasměrovat správným směrem, ke kvalitnímu životu: „*božské jádro je v každém dítěti, v každém člověku. To neznamena, že by v nich nebyly také nižší, živočišné, sobecké sklony; ony převládají v útlém věku. Avšak už tehdy lze pozorovat záblesky duchovní podstaty člověka, která zdravým vývojem má nabývat vrchu.*“ (Fierzová, 2001, s. 28 – 29)

9.1.3 Demokratické pojetí výchovy

OF byla vychovávána v tradičně demokratické společnosti. Demokratické pojetí výchovy přenesla i do MD. Typickým prvkem ve vztahu vychovatel – dítě byl vzájemný respekt a dialog. (Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3)

PP vnímali svěřenci jako hodného strýčka Přemysla, kterého šlo lehce usmlouvat, aby slevil se svých požadavků, kdežto tetinka Olga byla přísná a nikdy z výchovných požadavků neslevila. Z toho vyplývá, že ve své praxi nespustila ze zřetele zásadu důslednosti v případě požadování a dodržování kázně včetně její vymahatelnosti. Přesto vždy ctíla citlivý, trpělivý a láskyplný vztah mezi vychovatelem a dítětem. Provinilec byl vždy tetinkou Olgou pokárán, ale nikdy neodcházela s pocitem odvržení a ztráty důvěry. Naopak byl pobízen k nápravě a ke svému osobnostnímu zlepšování: *„Lepší způsob je dát dítěti příležitost, aby samovolně učinilo to, co chceme, aby vykonalo. To uděláme tím, že svoji žádost uložíme do formy prosby.“* (Fierzová in Kosatík, 2009, s. 151) OF na základě klidného dialogu upozornila na provinění a formou prosby a intencí se snažila směřovat dítě od budoucího selhání v podobné situaci.

Prosba se jevila jako ideální řešení, neboť dítě vždy touží získat novou možnost osobnostní nápravy a vysloužit si tím pozornost a respekt osoby vychovávající. Svěřenci byli vedeni na základě demokratického přístupu – dialogu k analýze vlastního pochybení při absenci direktivnosti ze strany vychovatele. (Deník z MD, 1946, 1947) Tradičním cílem takového působení je i v dnešní době stav, kdy dítě dobrovolně a postupně internalizuje zásady ukázněného chování. Demokratické pojetí výchovy u OF vykazuje ještě další důležitý prvek. OF si je vědoma dlouhodobosti výchovy, jejíž výsledky se dostavují až v budoucnu. Výchova je tedy evolucí budoucí osobnosti. (Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3)

9.1.4 Estetická výchova

Estetická výchova v podání OF představovala posilování a kultivaci osobnosti ve vztahu ke krásám přírody (praktická výchova), lidem (solidarita, ohleduplnost), umění hudebnímu, literárnímu, dramatickému a kultuře jako celku. OF často doprovázela různé besídky hrou na klavír nebo harmonium: *„Občas jsem musela zaskočit klavírním doprovodem při hodinách zpěvu...“* (Fierzová, 2001, s. 28) Některé dny byly často věnovány přednáškám o životě a hudební tvorbě významných hudebních skladatelů, např. Beethovenovi. (Deník z MD, 1944) Členové jednotlivých skupinek se museli povinně scházet na společné čtení děl významných spisovatelů.

V tomto případě docházelo nejen k literárnímu vzdělávání, ale také k působení morálnímu formujícího charakter dítěte: „*Povinné byly jen schůzky družinek, kde v úzkém kroužku deseti dětí podněcovali tetinky a strýčkové četbou pohovory naší obrazotvornost a zjevováním ušlechtilých vzorů a činů, jimiž jsme získávali látku pro budování vlastních ideálů.*“ (Sedláčková, 2003, s. 19) Pracovníky MD lze považovat za hluboce věřící osoby, přesto nikdy nedocházelo u svěřenců k násilnému vnucování náboženských představ. Náboženské ideály byly prezentovány spíše jako inspirace pro dodržování obecně platných společenských pravidel: „*Nikdo z nás dětí si neuvědomoval, že všechna výchovná působení byla vedena k pravému křesťanství. Každá píseň, kterou jsme se učili, měla většinou hluboký a optimistický náboj...To byla výuka abstraktního, neosobního církevního náboženství, to byla pravá křesťanská výchova pro každý den...Ježíš nám byl lidsky blízký, vždyť i on byl často vystaven pokušením, která však mocí svého ducha překonával. Byl pro nás vzorem i přítelem.* (Sedláčková, 1995, s. 77 – 78)

Z výše představené ukázky z příspěvku lze opět pozorovat preventivní snažení zaměstnanců a výchovu svěřenců ke svépomoci. Lásku k přírodě OF v dětech pěstovala prostřednictvím praktické výchovy (v duchu Pestalozziho): „*Blízko hřiště byly zahrádky; vždy tři až pět dětí se společně staralo o několik čtverečních metrů země. Rády pěstovaly vlastní květiny nebo ředkvičky, hrášek, mrkev či kedlubny, které si pak mohly rozdělit a sníst. Pro mnohé z nich, které doposud žily jen v tmavých ulicích, bylo neuvěřitelné vidět, že z cibulek vyrůstají nádherné květiny, že keře se pokryjí velkými květy a ovocné stromy rozkvétají a přinášejí chutné plody.* (Fierzová, 1996, s. 137 – 138) Děti byly tímto způsobem vedeni k samostatnosti, zodpovědnosti, trpělivosti, participaci. Docházelo k výchovnému působení na charakterové vlastnosti skrze prostředí za přítomnosti dohlížejícího vychovatele. Rozvíjení citlivosti vůči přírodě můžeme spatřovat i v přísné vegetariánské stravě zaměstnanců a svěřenců. (Pašková, 1997, s. 74) Dokonce i jindy živí chlapi se zklidnili při přesazování kvetoucích rostlin. (Deník z MD, 1944; Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3)

Do konceptu estetické výchovy OF patřila i její jedinečná a specifická výchova dramatizací. V pedagogickém díle. „**O výchově dramatizací**“ z roku 1940 OF shrnula své dosavadní zkušenosti z praxe v MD. S tímto výchovným konceptem se pojí výchovný vliv prostředí na osobu vychovávanou.

OF vystupovala při nacvičování různých divadelních scének jako průvodce a rádce především dětí s přirozeně nízkou sebedůvěrou. Úprava a organizace prostředí i za participace mladých herců měla významný výchovný přesah. Děti zažívaly zábavu a zároveň, aniž by to tušily, byly výchovně usměrňovány. Výchovným cílem OF bylo pozitivní modelování charakterových vlastností dětí. Zvláštní pozornost byla upřena na jedince extravertní („zlobivé“) a introvertní („plaché“): *„Zvláštní pozornost se věnovala obtížně zvládnutelným a plachým dětem. V mnoha případech se při hře divadla objevily zvláštní schopnosti u dětí, které ve škole neprosplávaly, a to jim pomohlo získat sebedůvěru. Radovaly se také z toho, že se aktivně podílejí na dětském společenství.“* (Štěpán, Šimsová in Cettl, 2000, s. 147) Podstatou jakéhokoliv hraní jsou různá nacvičování, trénink komunikačních dovedností, pěstování tvořivosti, podporování motivace, prožívání emocí, stimulace kognitivních procesů, rozvoj senzomotoriky a samozřejmě velmi důležité rozvíjení vzájemné kompetice, respektu, prosociálního chování a adaptace na celkovou skupinovou dynamiku.

Zároveň je rozvíjena ohleduplnost a trpělivost s jedinečností a originalitou druhých jedinců ve skupině. Tomu všemu byli mladí herci v MD v dobrém slova smyslu vystaveni. Z výchovného hlediska můžeme hovořit o posilování sebekázně, sebedůvěry a celkovému kladnému formování sebepojetí. Logickým bonusem výchovy dramatizací bylo uplatňování prevence před rizikovým chováním prostřednictvím nabídky lákavého způsobu trávení volného času. (Deník z MD, 1938 – 1940) Při výchovném působení skrze dramatizaci OF zohledňovala fakt, že nabídka musí být pro děti lákavá a zábavná. Tím, že byla přitažlivá a velice podnětná, směřovala i k posilování estetického citění dětí. O kvalitu samotné inscenace v podání dětí vůbec nešlo. Šlo především o výchovný přesah: *„Rozhodující pro nás je vždy neviditelný prospěch dítěte, a ne viditelný úspěch představení.“* (Fierzová in Cettl, 2000, s. 147) Dětem byl ponechán volný prostor pro vlastní improvizace, což efektivně tvarovalo kreativní myšlení a v konečném důsledku také sebedůvěru.

Z hlediska obsahové stránky byly nacvičovány pouze takové hry, které odpovídaly možnostem dětí. Z toho vyplývá, že každý získal možnost zažít určitý pocit uspokojení a radosti z vlastního přínosu.

Klasické hry poskytovaly celou řadu pozitivně působících vzorů – postav, jež byly hodné následování: „*Podáváním krásných vzorů se může duše dítěte nadchnout a získat materiál pro výstavbu vlastních ideálů.*“ (Fierzová in Cettl, 2000, s. 148) Při dramatizaci OF nespouštěla ze zřetele ani pozici méně talentovaných dětí. Hry byly nacvičovány tak, aby i tyto jedinci pocítili radost z úspěchu a sounáležitosti: „*Ve výchově nevycházíme od určitého divadla, abychom pro ně hledali herce, nýbrž od dětí, které musíme napřed dobře znát, a vybereme hru právě pro ně.*“ (tamtéž) OF upozorňovala na nezbytnost poskytnutí zpětné vazby ve formě pochvaly právě pro plaché a méně nadané děti. V dramatizaci nešlo o přesné memorování předloženého textu, ale o vyzdvižení podstaty či „duše“ oné hry. V případě direktivních zásahů vychovatele, např. kvůli chybnému naučení textu, nedokonalé artikulaci či nedokonalému a nedospělému hereckému vystoupení, by celé výchovné snažení ztroskotalo. Příkladem citlivého vedení bylo nacvičování hry „*Veselý švec*“, ve kterém účinkovala méně talentovaná děvčata ve věku 11 až 13 let. Nejdříve byla povídka ústně představena. Následovala diskuze o obsazení rolí a nápadech, jak povídku uvést v život.

Opět můžeme poukázat na výchovnou snahu zaměřenou na posílení kreativního myšlení, vzájemnou kompetici a motivaci. Z hlediska individuálních potřeb dívek byl text rozdělen na menší bloky tak, aby byl snáze uchopitelný a zpracovatelný. Každá menší pasáž byla sehrána na základě improvizace dívek. Po vzájemné domluvě si samy určily optimální obsazení rolí tak, aby každá zvládla svoji roli odehrát co nejlépe. Samotná úprava prostředí (kulisy, kostýmy, rekvizity) se vyráběla těsně před samotnou premiérou. Tento záměrný zásah OF zabezpečoval, že dívky neusměrní svoji energii a pozornost na začátku pouze na výrobu kostýmů apod. V opačném případě by dle OF došlo ke stavu, kdy hercům nezbyde motivace a hra by nezískala skutečnou podobu. (Fierzová in Cettl, 2000, s. 146 – 15; Deník z MD, 1938 – 1940) Ve výchově dramatizací v podání OF nacházíme nejen pedagogický optimismus, demokratický přístup, posilování estetického cítění, ale také individuální přístup k dítěti. Individuální výchovu lze popsat jako „*ten způsob výchovy, kde zřetel k jednotlivci se považuje za důležitější než zřetel k celku*“ (Hendrich, 1946, s. 130 in Bendl, 2016, s. 54) Metodický individualismus jako jeden ze tří požadavků individuální pedagogiky můžeme označit za postup, kdy se metody edukace přizpůsobují individualitě žáků.

Každý člověk je originální bytostí, jejíž vývoj má své specifické zákonitosti. Jedná se o ideální postup, který je uplatňován v současné pedagogice. (Bendl, 2016, s. 57) Druhým požadavkem je tzv. pedagogický individualismus, který požaduje, aby edukace zohledňovala psychiku dítěte, jejich osobní zájmy a vlohy. V tomto případě je již výrazně akcentováno upřednostňování zřetele k jednotlivci na úkor společenské poptávky po všeobecně vzdělaném a kulturním člověku. V pedagogické praxi nelze plně uplatňovat osobní zájmy a vlohy dítěte. Posledním požadavkem je tzv. všeobecný individualismus, který podle Hendricha znamená: „úplné ponechání mládeže individuálnímu růstu ve smyslu Rousseauově nebo Keyové“ (Hendrich, 1946, s. 135 in Bendl, 2016, s. 58) Připomeňme, že Rousseau edukaci neodmítal. Pouze upozorňoval na nutnost postupné výchovy. Dítě v jeho pojetí nejdříve dozraje. Poté nastupuje samotná výchova. Hendrich dále dodává, že takový způsob je pro společnost naprosto nežádoucí.

9.1.5 Metodický individualismus

Dalším výchovným prvkem byl tedy individuální přístup k dítěti. Už samotné organizování aktivit v MD ve skupině 10 až 12 dětí k tomu významně napomáhal. Připomeňme si situaci v tehdejších základních školách, ve kterých se pedagogové potýkali s obrovským počtem žáků v jedné třídě. Takový stav neumožňoval efektivní individuální přístup k žákovi. V silách pedagogů nemohlo být zkoumání různých potřeb a zájmů žáků. V MD byl individuální zřetel aplikován důsledně. (Fierzová, 1938, s. 1 – 3; Fierzová, 1940, s. 2 - 3) Příkladem může být možnost hygieny v domě, ve kterém se mohli svěřenci osprchovat v oddělených koupelnách, což doma nebylo možné. (Deník z MD, 1938 – 1940, 1946) Individuální přístup se v případě OF naplno projevil při práci s problémovými a plachými dětmi. Ve své práci vždy zohledňovala přirozenost a povahu svých svěřenců. Při nacvičování různých divadelních scének jednoznačně rozlišovala mezi introvertním a extravertním dítětem. V případě prvního temperamentního založení modelovala situaci tak, aby byla sebedůvěra plachého dítěte posilována (viz. Výchova dramatičtí). Vzhledem k výše zmíněnému můžeme konstatovat, že OF uplatňovala v praxi tzv. metodický individualismus (Bendl, 2016, s. 57), kdy bere ohled na vývojové individuální zvláštnosti osobnosti dítěte. Případná „selhání“ nepovažuje za fatální, ale za nutnou zkušenost posouvající člověka vpřed.

9.1.6 Montessori pedagogika

Hned na začátek si položíme otázku, co je vlastně dítě? OF použila k objasnění metaforu s růstem stromu, přičemž první skutečně výborná úroda je dlouhodobou záležitostí: „*O zralém ovoci nelze tu ještě mluvit – tady se teprv připravuje cosi pro život. Vychovatel je zahradníkem, který musí pracovat s pohledem do daleké budoucnosti*“ (Fierzová, 1940, s. 3) Ne náhodou se toto přirovnání podobá metafoře dětství od M. Montessori, která popisuje tuto životní etapu jako růst rostlinky od semínka přes pevné zakořenění a kvetení. Připomínáme, že OF měla zkušenosti z této alternativní edukce, které získala během své praxe na anglické soukromé škole. Obě ženy poukazovaly na přirozenou fázi sebeutváření osobnosti dítěte, které je dlouhodobou záležitostí naplněné skutečně ohromující životní energií. (Montessori, 2015, s. 9, 69; Fierzová, 1940, s. 3)

Prostředí MD bylo upraveno tak, aby vyhovovalo dětem příslušného věku. Svěřenci si mohli podle vlastní svobodné záliby vybrat program volné hry, čtení, kreslení, rytmiky či sborového zpěvu. (Fierzová, 1940, s. 2) Systém rozvrhu OF popsala následovně: „*Máme rozvrh pro práce v dílně, pro cvičení v sále, pro zpěv v hudební síni a pro rytmiku. Ale k tomu nenutíme, ačkoli vždy radíme k účasti těm dětem, o kterých soudíme, že by z toho mohly mít největší užitek.*“ (Fierzová, 1938, s. 2) Mezi vychovateli MD a dětmi panoval zcela rovnocenný vztah, přičemž při činnostech vychovatelé z principu zaujímalí pasivní roli pozorovatelů a ustupovali do pozadí, tím děti získaly unikátní příležitost pro svobodný osobní růst při absenci direktivnosti ze strany dospělých: „*Ale poněvadž si hraje a pracuje s dětmi jako jeden z nich, poznává povahu každého jednotlivého dítěte, které se ve volné zábavě a nenuceném zaměstnání mnohem více projevuje než v přikázané školní práci. Tak má vychovatel možnost nahlédnout do zájmů a tužeb dětské duše, poznat její klady i nedostatky. Vystihuje, které dítě potřebuje povzbuzení a kterému zas lépe svědčí přísná kritika, kterému stačí jemný pokyn, a kterého je třeba důsledného vymáhání.*“ (Fierzová, 1940, s. 2) OF v této ukázce líčí tři základní principy Montessori pedagogiky: svobodné a podnětné prostředí, vychovatel přijímá nedirektivní a pasivní roli, respekt k osobnosti dítěte. (Montessori, 2015, s. 69 – 70) Pro velkou svobodu dětí v MD svědčí i skutečnost, že děti dobrovolně studovaly německý jazyk u OF, přičemž samy rozhodly o rozdělení své skupiny na začátečníky a pokročilé.

Pouze jeden den v týdnu se odehrávalo povinné setkání celé družiny za účelem vyprávění příběhů z každodenního života. (Fierzová, 1940, s. 3) V obou výše citovaných příspěvcích se taktéž objevuje problematika kázně. Svoboda s sebou vždy nese i velkou osobní zodpovědnost – kázeň, sebekázeň. OF nezavrhuje kázeň, nýbrž odmítá podobně jako M. Montessori kázeň vynucovanou direktivně ze strany vychovatele: „...určitá volnost je nutná, aby děti měly příležitost vyvinout sebekázeň, která je v životě mnohem důležitější, než kázeň nakomandovaná.“ (Fierzová, 1940, s. 3) Na základě obsahové analýzy dvou časopiseckých článků OF se domníváme, že v MD byly rozhodně uplatňovány některé principy Montessori pedagogiky, přičemž za zdroj můžeme označit onu praxi OF v Anglii.

9.1.7 Prevence

Pedagogickou a výchovnou činnost v MD lze označit za prevenci proti rizikovému chování dětí a mládeže. Příkladem rizikového chování může být rizikové sexuální chování, delikvence, agresivita aj. (Bendl, 2016, s. 74 – 75) Úkolem primární prevence je předcházení rizikovému chování. Tuto úroveň dělíme na specifickou (všeobecná, selektivní, indikovaná) a nespecifickou primární prevenci. Všeobecná primární prevence pracuje s běžnou dětskou populací. Jedná se o programy zaměřené na práci s více účastníky. Selektivní primární prevence se zaměřuje na menší sociální skupiny, ve kterých existují předpoklady k rozvoji nežádoucího chování. Indikovaná primární prevence se zabývá jedincem, u něhož existuje zvýšené riziko k projevům rizikového chování, nebo se toto chování již projevuje. Nespecifická primární prevence předchází v maximální možné míře vzniku rizikového chování např. organizováním volného času dětí a mládeže. Vzhledem k tomu, že svěřenci MD většinou vykazovali již projevující se formy tohoto chování, tak veškeré úsilí směřovalo k omezování dalších nabalujících se problémů. V MD probíhala nespecifická primární prevence v podobě nabízení možnosti lákavého trávení volného času po dopoledním vyučování ve školách a v podstatě účinně zaměstnávala děti a odváděla jejich pozornost k dalšímu rizikovému chování. Samozřejmě zde musela fungovat i sekundární prevence u dětí, která, jak bylo popsáno výše, řešila již přítomné projevy onoho chování. MD představoval bezpečné útočiště před výchovou ulice.

Obecně dítě potřebuje cítit bezpečí a podporu – určitý typ řádu, který jasně definuje a vymezuje pravidla společenského soužití. Pokud dítě tzv. hodně „zlobí“, pak je nutné příčinu hledat pravděpodobně v nějaké neuspokojené potřebě. Toto zlobení může být formou upozornění na vlastní existenci a jistým projevem frustrace. Každopádně „normální“ zlobení patří mezi typické projevy lidského vývoje. Pedagogové, vychovatelé i rodiče by se měli obrnit velkou trpělivostí a pochopením, protože zdravé dítě prostě zlobí. Výše zmíněnou filosofii lze nalézt i u OF: *„Byly jsme děti skotačivé, někdy i hašteřivé, prostě normální děti, které měly v tomto domě svobodu pohybu, volbu zábavy i nenucené zaměstnání. Ale v pozadí, aniž bychom si to uvědomovali, byl vždy někdo, kdo stál taktně opodál a odbočení o zdravého vývoje usměrňoval vždy podle povahy daného jevu. Někdy stačilo přesvědčit nás o myslnosti našeho jednání, někomu z nás stačil jen jemný pokyn, u někoho přísná kritika, jindy zas důsledné vymáhání.* (Sedláčková, 1995, s. 77) Pro rodiče byly v MD pořádány pravidelné rodičovské schůzky. Častou náplní byly i různé besedy týkající se problematiky každodenního života člověka. Tyto přednášky můžeme považovat taktéž za prevenci – osvětu mezi dospělými. (Deník z MD, 1944 - 1947) OF na těchto setkání měla i projevy o významu učení, nutnosti dosahovat stále lepších osobních pokroků dětí, významu divadelních představení pro rozvoj osobnosti dítěte (rozvoj duševních a vyjadřovacích schopností, empatie), výchovném významu zahradničení nebo o práci a zábavě dětí. (Deník z MD, 1936 – 1938, 1938 – 1940; Fierzová, 1938, s. 1 - 3)

9.1.8 Terénní sociální práce

Konkrétní terénní sociální práci vykonávala OF společně s PP energicky a velmi odvážně. V letech 1938 až 1939 se zaměřili na postižené židovské rodiny a rodiny německých uprchlíků, kteří emigrovali do ČSR v naději, že uniknou nacistům. Během 2. světové války tajně podporovali perzekuované židovské rodiny: *„...děti se těšily na Pittrovo vyprávění právě tak jako na ovoce, bonbony a mléko, které jsme jim obvykle přinášeli; všechno to bylo věci, na které jako Židé neměli nárok. Ale to vše bylo podružné, hlavní bylo přátelství a útěcha. Tyto návštěvy s sebou nesly velké nebezpečí. Árijcům nebyly dovoleny žádné styky s Židy. Naši bližší přátelé byli rádi, že jsem Pittra doprovázela, neboť jsem měla švýcarský pas, který svým způsobem chránil.“* (Fierzová, 1996, s. 150)

9.1.9 Logistika

V neposlední řadě je nutné připomenout organizační talent OF v MD. Zařízení, do kterého docházelo v průměru 150 dětí a několik zaměstnanců, bylo nutné efektivně řídit. Bylo třeba sestavovat denní rozvrhy místností (Deník z MD, 1945), zajištění administrativní práce a korespondence a vypracování pedagogických plánů. Zaměstnanci i svěřenci dobře věděli, co je v daný den čeká. To vše zařizovala OF: *„Olga Fierzová se stala v Miličově domě strážkyní řádu a pořádku, rozdělení dětí do skupin i náplně jejich práce. Každý měl v Miličově domě své místo, ale též svou povinnost, odpovědnost za to, co mu bylo svěřeno. Společně s Ferdinandem Krchem postupně vypracovala pedagogické přístupy k dětem.* (Šimsová, 1994, s. 40) Po náhlém odjezdu do Švýcarska na pohřeb své mladší sestry Clair a zákazu možnosti návratu ze strany komunistického režimu si všichni spolupracovníci uvědomili, kolik práce zastávala: *„Co práce se zastala, o co všechno se postarala, aniž to kdo věděl, aniž to kdo viděl a aniž o tom ona sama mluvila.“* (tamtéž) Během 2. světové války hrozilo neustálé bombardování Prahy. OF dokázala efektivně na tuto nebezpečnou situaci reagovat. Zorganizovala úklid sklepu MD a jeho přeměnu na kryt pro osazenstvo MD pro případ nebezpečí náletů. (Deník z MD, 1944)

10 Akce Zámky

AZ, která probíhala v letech 1945 – 1947, se navždy zapíše do dějin jako záchranná akce celkem 810 dětí. Z koncentračních táborů pocházelo 247 dětí. Z terezínského ghetta se zachránilo 165 dětí židovského původu. Z českých internačních táborů bylo na zámky přivezeno celkem 407 německých dětí a zbytek pocházel z rodin kolaborantů a smíšených rodin (česko – německé). (Kosatík, 2009, s. 213; Bláha, 2018, s. 35 - 38) Zároveň lze konstatovat, že se jednalo také o úspěšný sociální experiment, neboť na zámcích vedle sebe žily děti židovské a německé, které, na rozdíl od dospělé rozjitřené poválečné společnosti, dokázaly spolu vycházet, aniž by příslušnost k rozdílnému náboženství, národnosti či nacistickému původu byla překážkou vzájemné spolupráce a snahy vyrovnat se s traumatizujícími zážitky války.

Již během prvních vítězných dnů květnu 1945 PP a OF zaslechli v rozhlase žádost o pomoc z terezínského ghetta, kde stále přebývali vězni různých věkových kategorií, tedy i děti. Problematiku humanitární pomoci v obnoveném ČSR řídila zdravotně – sociální komise České národní rady, kterou PP a OF kontaktovali a nabídli své služby při řešení terezínské krize, kde panovaly otřesné podmínky z důvodu rozsáhlé epidemie břišního tyfu. Dne 15. května společně očekávali příjezd nákladního auta, jež mělo děti z Terezína odvézt do bezpečí. Shodou náhod mělo auto zpoždění. Při čekání se seznámili s bývalým šoférem členů šlechtické rodiny rakouského původu, Ringhofferů.

Bývalý zaměstnanec rodiny upozornil PP a OF na opuštěné zámky šlechticů, které byly zkonfiskovány úřady z důvodu spolupráce Ringhofferů s nacisty. Zámky měly ideální polohu v blízkosti Prahy. Následoval odjezd na prohlídku opuštěných zámeckých prostor. V nejlepším stavu byl zámek Olešovice. Kamenický zámek vynikal velkými prostory. Štířín byl vybaven luxusním zařízením. Problém lojovického zámku spočíval v poněkud nepraktickém umístění dále od hlavní komunikace. PP a OF získali všechny čtyři budovy ještě tentýž den písemným potvrzením nedalekého vesnického Okresního výboru. (Fierzová, 1992, s. 7 – 10) Jako první dorazily děti z Terezína 22. května 1945 na zámek Olešovice zároveň se skupinou batolat dopravených z dětského domova v Rumburku. V další fázi byli na zámek Štířín dopraveni chlapci a děvčata židovského původu ve věku kolem 15 let. V drtivé většině se jednalo o sirotky, jejichž rodiče zahynuli v koncentračních táborech.

Další skupina dětí z českých internačních táborů, kolaborantů a smíšených rodin obsadila zámek Kamenice. Jako poslední byl zabrán zámek Lojovice, kam byly odváženy těžké případy podvyživených, zraněných a nemocných dětí. V posledně jmenovaném zámku byly umístěny také nejmladší děti. Celé akci byl přidělen ještě pražský penzion Ládví. Poblíž zámku Olešovice byl zřízen Lékařský dům s karanténou pod vedením dr. Emila Vogla. (Teichman, 1995, s. 108 – 118)

10.1 Role Olgy Fierzové⁶

Důležitým zdrojem informací o průběhu záchranné akce nalezneme v textu *„Dětské osudy z doba poválečné“*, ve kterém se OF zaměřila na popis každodenního života na jednotlivých zámcích. Ke škodě badatele ovšem neobsahuje bližší informace o časovém sledu událostí. Nenalezneme např. přesné datování záboru zámků či příjezdu dětí z koncentračních a internačních táborů. Sestavení onoho průběhu by mělo nedozírnou informační hodnotu pro vytvoření kompletního příběhu této mimořádné humanitární akce. Jakým způsobem OF působila ve své praxi na děti v MD, jsme již nastílnili. V případě sociálně edukační činnosti na zámcích nejsou informace tolik jednoznačné. Z analyzovaného textu vyplývá, že OF na zámcích vykonávala spíše sociální práci než přímou edukaci svěřenců. Jaká byla tedy role OF během AZ? V rámci svého působení v MD vynikala nesporným talentem k zajišťování chodu tohoto zařízení. Tuto schopnost uplatňovala při organizování příjezdu dětí do zámeckých sanatorií.

10.1.1 Logistika a organizace

Logistika a organizace jsou dvě slova dobře vystihující působení OF. V analyzovaném textu se objevují četné zmínky o komunikování s úřady, jež celou akci zaštiťovaly. OF musela čelit jisté byrokratické mašinérii vyžadující její častou přítomnost v Praze. Na „inspekční“ cesty odjížděla s PP na víkend: *„Ve všedních dnech jsme měli v Praze mnoho vyřizování po úřadech a internačních táborech. Ale soboty a neděle platily vždy návštěvám v ozdravovnách. Šli jsme od jednoho domova k druhému;“* (Fierzová, 1992, s. 25) Na přelomu roku 1946/47 odjel PP na služební cestu do Londýna. Dopis, který OF zaslala PP 14. ledna 1946, je dalším příkladem jejího organizačního a pozorovacího talentu: *„Minulý týden jsem v Olešovicích i přenocovala a trávila delší čas a měla jsem příležitost pozorovat, že mnoho závad, které působí pokles v zdravotním stavu dětí, jsou zaviněné nedostatkem Janiny prozíravosti, pružnosti a organizačních schopností.“* (Fierzová, 1946 in Lajsková, 2015, s. 22)

⁶ Obsahová analýza textů:

O. Fierzová: *„Dětské osudy z doby poválečné“*; L. Lajsková: *„Přemysl Pitter: „Nečekejme na velké chvíle“ – Akce Zámky (1945-1947) v zrcadle korespondence z let 1946-1990“* - dopis 1946, dopis 1947
APP: *„Deník ze Štířína“* – dostupný online Olga Fierzová: *„Harald a Michl“*

Detailnější informace o organizování příjezdu dětí nalezneme v archivovaném deníku ze Štířína, jehož autor není bohužel znám. Z období letních prázdnin roku 1945 se dochoval tento deník jako sešit v tmavých deskách. Tyto deníkové záznamy podhalují vztahy, které panovaly mezi zachráněnými dětmi, vychovateli a dalšími zaměstnanci. Z deníku vyplývá, že byla svěřencům poskytována důsledná zdravotní péče, hudební, environmentální a morální výchova. Dětem byla nenásilně vštěpována pravidla vzájemného soužití a pevně stanovený řád štířínského zámku. Zároveň obsahuje záznamy o organizování příjezdu dětí OF. Záznam z úterý 3. 7. 1945 popisuje příjezd deseti chlapců v doprovodu OF. (Deník z MD, 1945) Do ozdravovny v Lojovicích pak dopravila čtyři děvčata a společně s nimi i tři opatrovnice. Přesně o týden později OF přivezla šest starších chlapců. V neděli 15. 7. 1945 se zaměstnanci zámku dostavili na Štířín na velkou poradou, kterou vedla OF a PP. Náplní schůze bylo řešení personálních otázek a přesuny zaměstnanců mezi zámky pro efektivnější zajištění jejich chodu. Ve čtvrtek 26. 7. 1945 do Kamenice a Štířína dorazila skupina dvaceti sedmi dětí společně s OF a PP. Další záznamy se nesou v podobném duchu. V neděli 17. 8. 1945 podnikla OF „inspekční“ cestu na zámky Olešovice, Kamenice a Štířín. Poslední deníkový záznam ze čtvrtka 30. 8. 1945 hovoří o příjezdu dvaceti dětí a čtyř žen na Štířín opět za doprovodu OF. (Deník ze Štířína, 1945) PP si byl dobře vědom mimořádného přínosu OF pro zajištění chodu nejen MD, ale i zámeckých ozdravoven.

V dopise z 2. května 1947 vyjádřil OF svůj dík: „...*Chci, abys věděla, že jsem si dobře vědom toho, co jsi vykonala „v rámci naší dvouletky“ – jak se teď říká...skutečnost je taková, že bez Tvé účasti, bez Tvého přičinění, této „dvouletky“ by prostě nebylo.*“ (Pitter, 1947 in Lajsková, 2015, s. 103) Součástí dopisu je i výčet nepřijemností, kterým se PP nemohl a nechtěl věnovat. Z toho vyplývá, že můžeme OF označit za neoficiální zástupkyni PP na zámcích.

10.1.2 Výchova dětí a mládeže

OF působila jako ona pověstná „pravá ruka“ PP. Otázkou je, zda se přímo podílela i na výchově zachráněných dětí. V textu „*Dětské osudy z doby poválečné*“ OF zmiňuje příhodu učitele Antonína, který měl na starosti postarší chlapce. Pedagog společně s chlapci vyrazil do lesů na sběr malin pro zámeckou kuchyni.

Dvojice hochů dostala vždy jeden hrnek. Bohužel nedokázali tyto hrnky efektivně naplnit. V podstatě nebyli schopni ani bazální kooperace, což byl důsledek pobytu v koncentračních táborech, ve kterých museli bez rodičů za každou cenu přežít, což nevědomky formovalo sobeckost a absenci empatie. Proč bych měl hrnek plnit, když se budu muset o maliny rozdělit. Ovšem při zadání individuálního úkolu byli naopak úspěšní. OF vzpomíná na příslušného učitele jako na osobnost, která šla svým žákům vždy příkladem. Nakonec pomocí různých týmových her dokázal chlapce spojit. V následujícím období jako tým sklidili pole, zajišťovali dříví na topení či vykládali koks a uhlí z vagónů. (Fierzová, 1992, s. 11 – 13) OF této události věnovala poměrně rozsáhlý prostor. Připomeňme si osobní pedagogické zásady OF, které souvisí s tím, proč výše zmíněnou událost považovala za edukačně významnou. OF se ve své autobiografii, ve které se vracela do období bruselských studií, zdůrazňovala povinnost každého edukátora vystupovat jako vzor hodný následování, což je důležitý požadavek na vykonávání učitelské profese platný i pro dnešní dobu. Učitel Antonín se plně zapojoval do všech činností společně s chlapci, čímž v podstatě postupně obnovoval jejich sebedůvěru a budoval vztah ke vzájemné spolupráci.

Na jiném místě textu se OF vrací k nepříjemné události, která se odehrála na štiřinském zámku. Židovští chlapci se stali obětmi šikany ze strany německých chlapců, kteří měli stále na paměti hrdost vlastního národa a odmítali opustit pocit vlastní nadřazenosti nad méněcennými jedinci. V tomto případě OF osobně výchovně zasáhla. Pokud bychom měli tento zásah k něčemu přirovnat, pak se nabízí srovnání s jednou z metod A. S. Makarenka. Hovoříme o tzv. metodě výbuchu, kterou Bendl popisuje jako kontrolovaný hněv vychovatele vůči provinilcům s cílem posunout dotyčného na správnou cestu, přičemž vychoval, sehrává herecký výkon a kontroluje své emoce. (Bendl, 2016, s. 39) Ke krizové události mezi chlapci došlo ve štiřinských koupelnách, kdy němečtí hoši odmítali po delší dobu židovské chlapce vpustit do sprch, přičemž ti se stali obětmi agresivních slovních výpadů. Ještě tentýž den OF německé chlapce konfrontovala: *„Vaše veřejší chování vůči našim prvním chráněncům se nás hluboce dotklo, jako by vaše nadávky padaly také na nás. Jste opravdu tak tupí, že se nedovedete vžít do jejich smutného osudu?...Proto vám dáváme možnost napravit vaše nesprávné jednání. Nabízíme vám zkušební lhůtu. Máte všichni možnost změnit své chování.*

Kdo s tím nesouhlasí, toho budeme muset v zájmu ostatních dětí vrátit do Terezína.“ (Fierzová, 1992, s. 63 – 64) Z výchovného hlediska byl takový zásah zcela v pořádku. Začátek byl poměrně emotivní, ovšem pod kontrolou. Nehledě na to, že musel na německé výrostky velmi způsobit. OF se zastala židovských chlapců, což muselo bývalé členy Hitlerjugend, manipulované protižidovskou propagandou, značně vykolejit. Zároveň je patrný apel na nedostatek empatie německých chlapců. Závěr je z výchovného hlediska asi nejdůležitější, neboť po konfrontaci s proviněním nastoupila fáze, kdy OF nabízí možnost nápravy. Obecně vzato, pokud se dítě něčím proviní, musí mu být tento čin vytýkán, ale nikdy nesmí získat pocit, že dospělý láme nad ním hůl. Musí vědět, že náprava a obnova vztahů je možná. Poslední věta výše zmíněné ukázky by mohla na první pohled působit neprofesionálně. Můžeme nabít dojem, že OF použila příliš odstrašující příměr. Nezapomeňme, že chlapci jednali s židovskými chráněnci naprosto nepřijatelně. Proto považujeme i poslední větu za zcela přípustnou. Jelikož s německými hochy již žádné problémy nebyli, splnil tento výchovný zásah OF svůj účel.

10.1.3 Terénní sociální práce

Sociální práce OF na zámcích spočívala v organizování přesunů dětí z koncentračních a internačních táborů do bezpečí ozdravoven. Náplní její činnosti bylo i vyhledávání ztracených příbuzných. Nutno dodat, že v případě umístování dětí zpět do rodin odvedla vynikající práci téměř z detektivní přesností. Jako příklad uvádíme příběh Haralda a Michla, kteří dorazili na zámky se skupinou dalších dětí z oblasti severních Čech. Při pohovoru s chlapci OF zjistila, že pochází z Německa a do oblastí bývalých Sudet dorazili na konci války. Zároveň jasně dávali najevo, že se domů, do Německa nechtějí vrátit.

Šestiletý Harald si na rodiče nevzpomínal. Jako původní bydliště uváděl město Herne. Odtud byl odvezen do pohraničí, kde se jej ujal prý moc hodný pán. Chlapec dorazil i s policejním spisem, z něhož bylo zjevné, že byl odňat německé pěstounské rodině a pravděpodobně původně pochází z Lidic. Chlapec byl nakonec přesunut do britského pásma do Berlína. Zde bohužel záznam končí. Harald mohl být přeživší z Lidic. Jako malý mohl být převezen do Německa na převýchovu. OF ovšem jeho osud dále nezmiňuje.

Sedmiletý Michl společně s matkou v roce 1944 opustili Německo a zamířili do bezpečí českého pohraničí. V poválečném období byla jeho matka odsunuta zpět do Německa. Chlapec při cestě za matkou utekl z vlaku a následně pobýval u jisté německé rodiny. Ta byla odsunuta taktéž. Michl zůstal u české rodiny. OF vzpomíná na hochy jako na velmi rušivého a zlobivého. Nicméně se po čase OF podařilo zkontaktovat jeho matku. Při této radostné novíně ovšem chlapec neprojevoval žádnou radost. Důvodem této nálady byla přítomnost mezinárodní delegace Švýcarů a Angličanů v kamenickém zámku. Chlapec si totiž spojil osobu anglického dobrovolníka s nepříjemnými zážitky z války, kdy byl Berlín velmi tvrdě bombardován. Při dotazu, zda nemá Angličana rád, odpověděl: „*Ne, ani trochu. On házel bomby na Berlín!*“ Ostatní Michlovi vysvětlovali, že jejich anglický přítel za války zbraně nepoužíval: „*To přece každý v Berlíně ví, že Angličan házel bomby na město!*“ oponoval chlapec. Na konci války obyvatelé Berlína při náletu totiž volali v jednotném čísle: „*Angličan je tu!*“. Následující den Michl změnil názor: „*Když je Angličan tady v Kamenici, nemůže házet bomby na Berlín. To bych se tam tedy mohl vrátit!*“. OF dále vzpomíná, jak onen Angličan chlapce hladí a usmívá se na něj, přičemž zároveň tiše přijímá obvinění dítěte, které v důsledku války nechápe význam slova mír. Michl nakonec Kamenici opustil a úspěšně dorazil domů za svou matkou. Všechny výše zmíněné údaje a události OF získala díky své přepečlivé snaze opuštěným dětem znovu nálezt cestu domů. Všechny výše zmíněné údaje a události OF získala díky své přepečlivé snaze opuštěným dětem znovu nálezt cestu domů. (Bláha, 2018, s. 54-57)

Shrnutí čtvrté části

V souladu s tvrzením, že se SPE vyvíjela jako reakce či doplněk individuální pedagogiky a že obě výchovná pojetí, tedy zřetel ke společnosti a zřetel k jednotlivci, by měly být ve výchovném působení v harmonii, lze soudit, že OF tuto skutečnost naplňovala. Na straně jedné zde máme individuální přístup OF k potřebám svěřenců s typickou trpělivostí, ohleduplností, laskavostí a demokratičností. Na straně druhé OF neopomíjela vztahovat cíle a prostředky výchovy směrem k fungování vychovávaného ve společnosti jako svébytné bytosti schopné na základě vlastní svépomoci žít kvalitní a plnohodnotný život ve společnosti druhých.

Mezi typické edukační znaky OF patřily pedagogický optimismus, individuální přístup a péče, estetická výchova, prvky Montessori pedagogiky, uplatňování prevence a konkrétní terénní SP s ohroženými rodinami. Cílem výchovy OF byla výchova jedince, který dokáže žít plnohodnotný život ve společnosti bez rizikového chování a jiných nebezpečí. MD představoval zařízení poskytující zázemí a podporu ohroženým dětem, které v podstatě vychovávala ulice. Tyto děti přicházely z podnětově chudého či závadného sociálního prostředí, které ohrožovalo společensky žádoucí vývoj osobnosti. Svoji činností – nabídkou plodně tráveného volného času odváděl MD pozornost dětí od rizikového chování, čímž působil také jako zařízení zaměřené na prevenci. Z výše uvedené charakteristiky MD lze usoudit, že jeho nejdůležitějším posláním bylo řešení palčivé sociální situace žižkovských dětí. Na tomto místě připomínáme, že SPE funguje jako hasič sociálních problémů, které je nezbytné v dané chvíli na základě společenské poptávky řešit. (Bendl, 2016, s. 15-16) AZ představovala mimořádnou humanitární akci celoevropského významu. Primárním cílem této kapitoly nebylo detailní popisování jejího průběhu, nýbrž snaha definovat, jakou roli při ní OF sehrála. Zdá se, že musela svoji pracovní náplň rozdělit mezi MD a zámecké ozdravovny. MD, jako centrum celé akce, zajišťoval přesuny zachráněných dětí na všechny čtyři zámky a vilu v Ládví.

Děti, které přijížděly s repatriačními konvoji do Prahy, byly shromažďovány v zařízeních poblíž hlavního města. Zde byly vyvěšeny výzvy, aby se děti přihlásily k pobytu na zámcích. Stačilo tedy dorazit do MD. Přesuny dětí do ozdravoven pak organizovala OF či PP. (Fierzová, 1992, s. 11) Základním cílem této akce bylo poskytnutí bezpečného prostředí pro fyzickou, psychickou i sociální rehabilitaci dětí, které prošly nacistickými koncentračními nebo československými internačními tábory pro Němce. Výsledkem dvouleté (1945 – 1947) láskyplné péče a vytrvalosti byla rehabilitace celkem 810 různého vyznání či národní příslušnosti. Akci lze z edukačního hlediska považovat za mimořádně přínosnou. Na zámcích vedle sebe koexistovaly děti židovského vyznání a německé děti. Obě skupiny se tak postupně vzájemně obohacovaly a vnímaly osobní jedinečnost každého člena. V podstatě se jednalo o dnešní principy multikulturní výchovy.

Z psychologického hlediska toto setkávání umožnilo skupinovou terapii ve smyslu katarze, čímž byl postaven most odpuštění a sblížení mezi bývalými členy Hitlerjugend a jimi kdysi opovrhovanými příslušníky židovského vyznání. Autor práce se domnívá, že bez této akce by v ČSR propukla fatální humanitární krize. Jakou roli sehrála OF při AZ? Během této akce se opět potvrdil mimořádný organizační talent OF, kdy zajišťovala nejen přesuny dětí, ale i optimální chod ozdravoven. V analyzovaném textu „*Dětské osudy z doby poválečné*“ OF lze objevit zmínky o výchově, která na zámcích probíhala. V tomto případě se OF vrátila k jedné ze svých osobních pedagogických zásad – povinnosti každého edukátora vystupovat před dětmi jako vzor či ideál hodný následování, což je samozřejmě i v dnešní době velmi žádoucí. Takové vystupování se v praxi stává prodlouženou rukou výchovného působení edukátora na osobu vychovávaného. Další zmínka se přímo týkala výchovného zásahu OF do sporu mezi německými a židovskými chlapci, ve kterém z hlediska dlouhodobého zasáhla velmi efektivně. Z hlediska sociálně edukační činnosti spíše vykonávala sociální terénní práci než přímé pedagogické působení. Jako sociální pracovnice s neuvěřitelnou precizností sbírala všechny dostupné informace přímo od dětí tak, aby následně až detektivní pečlivostí hledala ztracené rodiče či přeživší příbuzné. Z výzkumu vyplývá, že role OF byla pro úspěch celé akce zásadní. V případě AZ můžeme OF považovat za sociální pracovníci v pravém slova smyslu, tedy za člověka s vysokou sociálně-emoční inteligencí, jež se zabývala aktuálními krizovými situacemi marginálních skupin dětí.

Závěr

Cílem kvalitativního výzkumu obsahové analýzy sekundárních písemných pramenů (memoárová, biografická, autobiografická literatura) bylo identifikování a definování sociálně pedagogických a sociálně pracovních znaků, které OF užívala v praktické péči o bezprizorní, židovské a německé děti v letech 1933 až 1947 a stanovení jejich přínosu a významu. Byly taktéž zvoleny vedlejší výzkumné otázky: „*Jaké osobnosti ovlivnily pedagogické koncepce Olgy Fierzové? Jaký typ edukace a edukačních prostředků uplatňovala vůči svěřeným dětem? Jakou roli Olga Fierzová sehrála během Akce Zámky? Jaký byl přínos Olgy Fierzové pro sociální pedagogiku a sociální práci?*“ Pro potřeby výzkumu bylo období sociálně pedagogické a pracovní činnosti OF přesně vymezeno mezi lety 1933 až 1947. Do tohoto časového rozmezí spadá činnost OF v MD a její zapojení do AZ, která probíhala v letech 1945 až 1947.

Pro naplnění výzkumného cíle bylo nezbytné se detailně seznámit s biografií OF a jinými osobnostmi, které svým způsobem ovlivňovaly formování pedagogických koncepcí OF. Studium autobiografické, biografické, memoárové literatury a vybraných archivovaných dokumentů umožnilo sestavení biografie a psychologického profilu. Odhalilo dosažené vzdělání a praxi jako předpoklady pro výkon povolání sociální povahy. Taktéž umožnilo identifikovat a definovat ony sociálně pedagogické a sociálně pracovní znaky, které OF užívala ve vymezeném časovém období. Na základě výše zvolené metody výzkumu můžeme konstatovat, že osobnost OF se vyznačovala typickými prvky prosociálního chování. V rámci výzkumu byly představeny tyto charakterové rysy osobnosti OF: moudrost, odvaha, lidskost, spravedlnost a transcendence. OF se často hlásila k odkazu J. H. Pestalozziho, kterého lze považovat za zdroj její životní filosofie a celkového profesního směřování. Mezi další osobnosti, které formovaly pedagogické koncepce OF, jsme zařadili bruselské středoškolské učitele, vysokoškolské pedagogy Institutu Jeana Jacquesa Rousseaua (např. J. J. Piaget). Důležitým životním i profesním milníkem bylo setkání s PP, které bychom si nyní mohli představit jako setkání Pestalozziho a Komenského. Dále můžeme konstatovat, že OF v rámci svého edukačního působení v MD a zámeckých ozdravovnách v letech 1933 až 1947 uplatňovala všestranný přístup k marginálním skupinám dětí.

Hlavním cílem její činnosti byla výchova ke svépomoci, tedy ideálnímu stavu, kdy osobnost na základě vlastních sil dokáže překonat momentálně působící krizové situace a směřuje nezávisle za pomoci druhých k úspěšnějšímu a kvalitnějšímu životu ve společnosti za předpokladu modelování vnitřní sebekázně jedince. Mezi další znaky SPE OF patřily demokratický, individuální přístup k dětem, mravní a estetická výchova posilující citlivost k přírodě, umění a druhému člověku. Na základě celkového přístupu k dětem vyplývá, že se snažila o harmonický rozvoj osobnosti svých svěřenců pod silným vlivem pedagogických zásad a principů M. Montessori. Role, kterou OF sehrála během dvouleté AZ, byla bezesporu mimořádná. Přirozeně organizačně talentovaná OF zajišťovala nejen chod MD, ale také zámeckých ozdravoven, kam společně s PP odváželi zachráněné děti. AZ lze považovat za velmi úspěšný sociální experiment, jehož proměnnými byly dvě odlišné skupiny dětí. Díky příznivému působení ze strany OF, PP a dalších dobrovolníků dokázaly židovské a německé děti přes neuvědomovanou skupinovou katarzi vzájemně sdílet odlišné i společné hodnoty. Při AZ se zachránilo celkem 810 dětí. Drtivou většinu pak tvořily děti, jejichž rodiče nepřežili koncentrační či internační tábory. Díky neúnavné SP dokázala OF vracet děti zpět k rodinám či přeživším příbuzným. Sám PP plně uznal její jedinečný přínos. OF lze považovat za neoficiální zástupkyni PP, strážkyni pořádku a řádu na zámcích.

OF lze zařadit po bok velikánů praktického proudu sociální pedagogiky. Ve své praxi uplatňovala specifické edukační znaky v duchu evropského humanismu, pacifismu a praktického křesťanství. Nabízí se tedy porovnání s dalšími představiteli J. H. Pestalozzím, Donem Boscem a A. S. Makarenkem. Cílem práce těchto osobností včetně OF byla péče, pomoc a podpora zaměřená na děti, které přežívaly na samotném okraji společnosti. Všichni si byli vědomi dlouhodobosti výchovy, jejíž výsledky se zpravidla projeví za delší čas. Můžeme je považovat za humanisty, pedagogické optimisty a také pacifisty. V čem byl přínos OF tolik mimořádný? Jestliže připustíme, že výše zmíněné osobnosti obětovaly vlastní životní pohodlí na úkor neúnavné péče o děti, pak u OF tento fakt platí několikanásobně. Mimořádný přínos OF dosáhl celoevropského významu. Lze tvrdit, že byl nadčasový. Své uplatnění by dnes našel v péči o marginální skupiny občanů naší země i v prostředí nově vznikajících internačních táborů pro mimoevropské běžence.

V neposlední řadě by byl úspěšný i ve vztahu k dětem z Ukrajiny, které opustily svůj domov v důsledku agrese prezidenta Putina. Vytvoření psychologického profilu a zmapování životní filosofie osobnosti, která již nežije, je pro badatele vždy velmi těžký úkol. Musí se taktéž spoléhat na memoárovou literaturu současníků, kteří v dílech vzpomínají na zkoumanou osobnost.

Tato literatura bývá často zatížena neobjektivním pohledem a má sklony k adorování. Absentuje charakterové vady a negativní zážitky s dotyčným člověkem. Pokud zkoumaná osobnost a svědci již nežijí, pak některé souvislosti nelze dokázat. Příkladem může být snaha tohoto výzkumu zhodnotit míru houževnatosti a typ nastavení mysli OF. Pro sestavení psychologického profilu byla vybrána autorská publikace OF: „*Dětské osudy z doby poválečné*“, ve které nehrozí ona neobjektivní adorace. Autorka samozřejmě na žádném místě o své houževnatosti a typu nastavení mysli nehovoří. Můžeme tedy pouze polemizovat, jakou míru houževnatosti vykazovala. Preferovala fixní nebo růstové nastavení mysli? Toto se nepodařilo prací dokázat.

Kritika objektivní této práce je zcela na místě. Samotná povaha výzkumu svádí k subjektivnímu pohledu na zkoumanou problematiku. Dalším krokem, jak výzkum rozvíjet, budou konzultace a rozhovory s odborníky, kteří se věnují předložené výzkumné problematice. Výsledky konzultací a rozhovorů by mohly potvrdit či vyvrátit výsledky výzkumu. Přínosem práce je představení poměrně neznámé osobnosti československé SPE a SP 1. poloviny 20. století. Dále snaha neadorovat PP, v jehož stínu je OF nedostatečně probádanou osobností. Nezbytností se stává také vytvoření ucelené monografie, která by se zaměřila na osobnost, dílo, odkaz a přínos OF.

Z praktického hlediska by měla být sociální problematika v rozšířené formě zahrnuta do základního vzdělávání. Součástí osnov 5. ročníku ZŠ je i problematika 2. světové války. Zde nastává první okamžik, kdy by mohl pedagog v hodinách vlastivědy představit příběh OF a PP jako filosofický protiklad vůči německému nacismu. V hodinách mohou být využity power-pointové prezentace jako teoretický základ v kombinaci s různými aktivizačními metodami, např. dokončení příběhů. V tomto případě se nabízí onen konflikt mezi židovskými a německými chlapci. Učitel by žáky seznámil se začátkem příběhu, který by oni následně dokončili dle svých asociací.

Tato práce je věnována mimořádné a skromné ženě, OF, která s neutuchající obětavostí podporovala PP. Nikdy nežádala zasloužené uznání. Bez vzájemného spirituálního propojení těchto osobností by MD a poválečná záchranná akce 810 dětí, které se staly oběťmi zločinů válečného běsnění, nebyla proveditelná. Nezbývá než dodat, že v dobách zla se vždy objeví velké dobro.

Seznam použitých informačních zdrojů

ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Deník ze Štířína*. [online]. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové. [cit. 29. 3. 2021]. Dostupné z: Deník ze Štířína | Archiv Přemysla Pittra (pitter.eu).

BAR – OR. Magda. *Vzpomínka paní Magdy Bar – Or* In: BENEŠ, Jiří ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 13-14, 2007-2008. Praha: Dingir, 2007- 2008. s. 115-116. ISBN 978-80-86779-19.

BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2016. s. 7. ISBN 978-80- 7290-881-3.

BLÁHA, Petr. *Drama odloučení (1950 – 1951)* In: : EMANUEL, Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 64 -78. ISBN 80-902528-4- 2.

BLÁHA, Zdeněk. *Akce Zámky Přemysla Pittra*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D.

BOSCO, Jan. *Don Bosco*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-60-7 In: BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2016. s. 290- 291. ISBN 978-80-7290-881-3.

BROM, Zdeněk. *Olga Fierzová – duchovní blíženko Přemysla Pittra* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 78 – 80. ISBN 80-902528-4-2.

CETTL, Martina. *Výchova dramatizací* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 146-151. ISBN 80-902528-4-2.

FALTUSOVÁ, Magdaléna. *Milíčův dům Přemysla Pittra na pražském předměstí – příklad česko – německo – židovského soužití*. 1. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2008. 56 s. ISBN 978-80-86935-07-2.

FIERZOVÁ, Olga. *Dětské osudy z doby poválečné*. 1. vyd. Praha: Spolek přátel Milíčova domu, 1992. 120 s.

FIERZOVÁ, Olga. *Dlouhá cesta za neznámým cílem (z „Modrých sešitů“)* In: ŠTĚPÁN, Jan ed. . *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: k 70. výročí otevření Milíčova domu*. [Sv.] 9, 2003. Praha: Dingir, 2009. s. 25-34. ISBN 80-86779-01-7.

FIERZOVÁ, Olga. *Harald a Michl* In: BLÁHA, Zdeněk. *Akce Zámky Přemysla Pittra*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Mojžíšová, PhDr.

FIERZOVÁ, Olga. *Léta mládí v Bruselu* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. [Sv.] 5, 1999. Praha: Oliva, 1999. s. 9-19. ISBN 80- 85942-41-0.

FIERZOVÁ, Olga. *Milíčův dům – práce pro děti* In: *Nad vřavou nenávisti – vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové. Praha: Kalich, 1996. ISBN 80-7017-972-4.

FIERZOVÁ, Olga. *O výchově dramatizací. 1940. Materiál z archivu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové uloženy v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze* In: CETTL, Martina. *Výchova dramatizací* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 146-151. ISBN 80-902528-4-2.

FIERZOVÁ, Olga. *Práce a zábava dětí*, In: *Zpravodaj Milíčova domu – příloha Sbratření, č. 2, r. 14, s. 2* In: KOSATÍK, Pavel. *Sám proti zlu*. 1. vyd. Praha: Paseka, s. 151. ISBN 978-80- 7185-971-0.

FIERZOVÁ, Olga. Práce a zábava dětí. *Sbratření. Časopis k obrodě ducha a společnosti*. Praha: Karlín, 1938, roč. XVI, č. 10, s. 1 – 3, i. č. 327. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

FIERZOVÁ, Olga. Výchova dětí v Milíčově domě. *Sbratření. Časopis k obrodě ducha a společnosti*. Praha: Karlín, 1940, roč. XV, s. 2 – 3, i. č. 328. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

FIERZOVÁ, Olga. *Vzpomínky na spolupráci v Milíčově domě v Praze* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 7, 2001. Praha: Dingir, 2001. s. 27-34. ISBN 80-902528-6-9.

FIERZOVÁ, Olga. *Zpět do vlasti (z „Modrých sešitů“)* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 7, 2001. Praha: Dingir, 2001. s. 17-26. ISBN 80-902528-6-9.

GILLERNOVÁ, Ilona. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-683-2.

HENDRICH, Josef. *Úvod do obecné pedagogiky*. Třetí vydání. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví v Praze společnosti s r. o., 1946 In: BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2016. s. 54 – 59. ISBN 978-80-7290-881-3. KLÁPOVÁ, Helena. *Moje vzpomínky na tetu Olgu Fierzovou a strýčka Přemysla Pittra* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 160-162. ISBN 80-902528-4-2.

KOHN, Pavel. *O Fierzové – žena ve stínu* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce MUDr. Emila Vogla (1901-1977)*. [Sv.] 3, 1997. Praha: Oliva, 1997. s. 23-39. ISBN 80-85942-25-9.

KONH, Pavel. *Olga Fierzová – žena ve stínu* In: EMANUEL, Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 19 -35. ISBN 80-902528-4- 2.

KONH, Pavel. *Zámky naděje* In: PÁNKOVÁ, Markéta a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: ke 110. výročí narození Přemysla Pittra*. [Sv.] 11, 2005. Praha: Dingir, 2005. s. 121 – 141. ISBN 80-86779-04-1.

KONH, Pavel. *Zámky naděje*. 2. vyd. Chomutov: L. Marek, 2011. 310 s. ISBN 978-80-87127-30-8.

KOSATÍK, Pavel. *Sám proti zlu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 384 s. ISBN 978-80-7185-971-0.

KRAUSOVÁ – TEICHMANOVÁ, Eva. *Olga Fierzová (1900 -1990) – Biografické poznámky* ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce MUDr. Emila Vogla (1901-1977)*. [Sv.] 3, 1997. Praha: Oliva, 1997. s. 43-45. ISBN 80-85942-25-9.

LAJSKOVÁ, Lenka. *Přemysl Pitter: „Nečekejme na velké chvíle!“ – „Akce Zámky (1945- 1947) v zrcadle korespondence z let 1946-1990*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2015. s. 27-28, s. 103. ISBN 978-80-86935-31-7.

LOTAR, Petr. *Švýcarka rodem – Češka jazykem i srdcem* In: PASÁK, Jan ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 1, 1995. Praha: Oliva, 1995. s. 40-43. ISBN 80-901634-9-1.

MAŘASOVÁ, Olga. *Vzpomínky na spolupráci s Olgou Fierzovou* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 141-146. ISBN 80-902528-4-2.

MATOUŠ, Miroslav. *Děti v péči Olgy Fierzové* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 137-141. ISBN 80-902528-4-2.

MATOUŠ, Miroslav. *Zvláštní člověk Přemysl Pitter*. 1. vyd. Praha: Bonaventura, 2001. 78 s. ISBN 80-85197-26-X.

MELMUKOVÁ, Eva. *Matka Olga Fierzová* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 46 -50. ISBN 80-902528-4-2.

MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton, 2015. 184. ISBN 978-80-7387-382-0.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1944. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1945. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1946. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1947. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1933 - 1936. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1936 - 1938. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (MPMK), Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové (APP), Deník z Milíčova domu 1938 - 1940. Dostupný z: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové – veřejně dostupná digitalizovaná archiválie

PASÁK, Tomáš. *Život Přemysla Pittra*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělání, 1995. 83 s. ISBN 80-211-0212-8.

PÁŠKOVÁ, Marie. *Moje vzpomínky* ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce MUDr. Emila Vogla (1901-1977)*. [Sv.] 3, 1997. Praha: Oliva, 1997. s. 71-76. ISBN 80-85942-25-9.

PITTER Přemysl a Olga FIERZOVÁ, 1996. *Nad vřavou nenávisti: Vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. Praha: Kalich. ISBN 80-7017- 972-4.

PITTER, Přemysl. *Milíčův dům na pražském předměstí* ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce MUDr. Emila Vogla (1901-1977)*. [Sv.] 3, 1997. Praha: Oliva, 1997. s. 64-71. ISBN 80-85942-25-9.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470- 5 In: BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2016. s. 241 – 255. ISBN 978-80-7290-881-3.

RŮŽIČKA, Tomáš. *Olga Fierzová, Přemysl Pitter a odsun / vyhnání Němců z ČSR* In: EMANUEL, Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 91-100. ISBN 80-902528-4-2.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka a SEDLÁČEK, Zdeněk. *Dětství Olgy Fierzové* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce Ralphi Hegnauera (1910-1997)*. [Sv.] 4, 1998. Praha: Oliva, 1998. s. 52-57. ISBN 80-85942-35-6.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka. *Autobiografie Olgy Fierzové v modrých sešitech* In: EMANUEL, Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 61-63. ISBN 80-902528-4-2.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka. *V Milíčově domě* In: ŠTĚPÁN, Jan ed. . *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: k 70. výročí otevření Milíčova domu.* [Sv.] 9, 2003. Praha: Dingir, 2009. s. 18-21. ISBN 80-86779-01-7.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka. *Vánoce v Milíčově domě* In: BENEŠ, Jiří ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha.* [Sv.] 13-14, 2007-2008. Praha: Dingir, 2007- 2008. s. 117-118. ISBN 978-80-86779-19.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka. *Vánoce v Milíčově* In: : PASÁK, Jan ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha.* [Sv.] 1, 1995. Praha: Oliva, 1995. s. 74 - 80. ISBN 80- 901634-9-1.

SEDLÁČKOVÁ, Blanka. *Vzpomínka na Vánoce v Milíčově domě.* In: PASÁK, Jan ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha.* [Sv.] 1, 1995. Praha: Oliva, 1995. s. 74-80. ISBN 80-901634-9-1.

ŠIMSA, Jan. *Přemysl Pitter a odboj.* In: PASÁK, Tomáš. *Přemysl Pitter: Život a dílo: Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodního semináře konaného dne 27. 3. 1993 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze.* Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 1994. s. 67-71. ISBN 80-901461-1-2.

ŠIMSOVÁ, M., ŠTĚPÁN, Jan. *Nad vřavou nenávisti – vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové.* Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové. Praha: Kalich, 1996 In: CETTL, Martina. *Výchova dramatičtí* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu".* [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 146-151. ISBN 80-902528-4-2.

ŠIMSOVÁ, Milena. *Olga Fierzová – nejbližší spolupracovnice Přemysla Pittra* In: PASÁK, Tomáš. *Přemysl Pitter: Život a dílo: Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodního semináře konaného dne 27. 3. 1993 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze.* Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 1994. s. 38-43. ISBN 80-901461-1-2.

ŠTĚPÁN, Jan. *Literární odkaz Olgy Fierzové* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu".* [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 51 - 55. ISBN 80-902528-4-2.

ŠTĚPÁN, Jan. *Milíčův dům* In: ŠTĚPÁN, Jan ed. . *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: k 70. výročí otevření Milíčova domu*. [Sv.] 9, 2003. Praha: Dingir, 2009. s. 15-17. ISBN 80-86779-01-7.

ŠTĚPÁN, Jan. *Milíčův dům v roce 1933* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. [Sv.] 5, 1999. Praha: Oliva, 1999. s. 63-86. ISBN 80- 85942-41-0.

ŠTĚPÁN, Jan. *Přemysl Pitter, Olga Fierzová a třetí exil* In: Ludovít a Jan ŠTĚPÁN, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové: referáty z mezinárodní konference "Žena ve stínu"*. [Sv.] 6, 2000. Praha: Dingir, 2000. s. 123 -136. ISBN 80-902528- 4-2.

ŠTĚPÁN, Jan. *Třetí exil začíná v uprchlických táborech* In: ŠTĚPÁN, Jan, ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha: památce Ralpha Hegnauera (1910-1997)*. [Sv.] 4, 1998. Praha: Oliva, 1998. s. 57-61. ISBN 80-85942-35-6.

ŠTVERÁK, Vladimír, 1998. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. ISBN 14-680-88 In: BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3.

TEICHMAN, Zdeněk. *Akce „Zámky“ v mých vzpomínkách* In: PASÁK, Jan ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 1, 1995. Praha: Oliva, 1995. s. 108-118. ISBN 80-901634-9-1.

TEICHMAN, Zdeněk. *Vzpomínky na Olgu Fierzovou* In: PASÁK, Jan ed. *Hovory: sborník Nadace Přemysla Pittra a Olgy Fierzové Praha*. [Sv.] 1, 1995. Praha: Oliva, 1995. s. 103-107. ISBN 80-901634-9-1.

PŘÍLOHA

Obrázek 1: Olga Fierzová – 1957 (APP)⁷

⁷ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Olga Fierzová – 1957* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/fierzova_zivotopis_a3.pdf

Obrázek 2: Olga Fierzová a Přemysl Pitter (APP)⁸

⁸ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Olga Fierzová a Přemysl Pitter* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/fierzova_zivotopis_a3.pdf

Obrázek 3: Milíčův dům v r. 1933 (APP)⁹

Obrázek 4: Milíčův dům po dostavbě v r. 1937 (APP)¹⁰

⁹ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Milíčův dům v roce 1933* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum> Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum>

¹⁰ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Milíčův dům po dostavbě v roce 1937* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum> Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum>

Obrázek 5: Kamenice 1947 (APP)¹¹

Obrázek 6: Děti z koncentračních táborů, Štířín 1945 (APP)¹²

¹¹ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Kamenice 1947* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/akce-zamky>

¹² ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Děti z koncentračních táborů, Štířín 1945* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/akce-zamky>

Obrázek 7: První terezínské děti v Olešovicích, srpen 1945 (APP)¹³

Obrázek 8: První terezínské děti v Olešovicích s vychovatelkou, srpen 1945 (APP)¹⁴

¹³ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *První terezínské děti v Olešovicích, srpen 1945* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/Akce-zamky.pdf>

¹⁴ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *První terezínské děti v Olešovicích s vychovatelkou, srpen 1945* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/Akce-zamky.pdf>

Obrázek 9: Děti při hře v parku na Štíříně (APP)¹⁵

¹⁵ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Děti při hře v parku na Štíříně* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/Akce-zamky.pdf>

Obrázek 10: Olga Fierzová - medaile za zásluhy (APP)¹⁶

¹⁶ ARCHIV PŘEMYSLA PITTRA A OLGY FIERZOVÉ. *Olga Fierzová - medaile za zásluhy*[online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/Akce-zamky.pdf>

Seznam použitých zdrojů pro přílohu

APP. *Medaile za zásluhy* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/fierzova_zivotopis_a3.pdf

APP. *Olga Fierzová a Přemysl Pitter* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: http://pitter.eu/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/fierzova_zivotopis_a3.pdf

APP. *Děti z Terezína s německou vychovatelkou* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.eu/sites/pitter.npmk.cz/files/pictures/detske-osudy/deti-z-Terezina-s-nemeckou-vychovatelkou.jpg>

APP. *Děti při hře v parku na Štíříně* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.eu/sites/pitter.npmk.cz/files/pictures/detske-osudy/Stirin-deti.jpg>

APP. *První terezínské děti v Olešovicích, srpen 1945* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/soubory/Akce-zamky.pdf>

APP. *Olga Fierzová - 1957* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/sites/pitter.npmk.cz/files/pictures/Olga-Fierzova-1957.jpg>

APP. *Milíčův dům v r. 1933* [online]. [cit. 15. 12. 2020].

APP *Milíčův dům po dostavbě v r. 1937* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum>
Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/milicuv-dum>

APP. *Kamenice - 1947* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/akce-zamky>

APP. *Děti z koncentračních táborů, Štířín 1945* [online]. [cit. 15. 12. 2020]. Dostupný na WWW: <http://pitter.npmk.cz/akce-zamky>

Seznam obrázkové přílohy

Obrázek 1: Olga Fierzová – 1957 (APP)	A
Obrázek 2: Olga Fierzová a Přemysl Pitter (APP)	B
Obrázek 3: Milíčův dům v r. 1933 (APP).....	C
Obrázek 4: Milíčův dům po dostavbě v r. 1937 (APP)	C
Obrázek 5: Kamenice 1947 (APP).....	D
Obrázek 6: Děti z koncentračních táborů, Štířín 1945 (APP).....	D
Obrázek 7: První terezínské děti v Olešovicích, srpen 1945 (APP)	E
Obrázek 8: První terezínské děti v Olešovicích s vychovatelkou, srpen 1945 (APP)	E
Obrázek 9: Děti při hře v parku na Štíříně (APP).....	F
Obrázek 10: Olga Fierzová - medaile za zásluhy (APP)	G

Seznam tabulek

Tabulka 1: Diference v teoretickém vymezení SPE a SP	18
--	----

Seznam použitých symbolů a zkratek

APP (Archiv Přemysla Pittra a Olgy Fierzové)

AZ (Akce Zámky)

ČSR (Československo)

MD (Milíčův dům)

OF (Olga Fierzová)

PP (Přemysl Pitter)